

Обов'язковість урахування (преюдиційність) судових рішень в адміністративному судочинстві

Автор: Берназюк Ян

Організація: Верховний Суд

Видання: Конституціоналіст · 2023

Дата публікації: 2024-12-30

Постійна адреса: <https://constitutionalist.com.ua/obov-iazkovist-urakhuvannia-preiudytsijnist-sudovykh-rishen-v-administrativnomu-sudochinstvi-2/>

Відомості про автора

УДК: 342.95

Я.О. Берназюк,

доктор юридичних наук, професор

заслужений юрист України,

e-mail: bern1979@ukr.net

ORCID: 0000-0002-2353-4836

Анотація

У статті досліджено поняття, сутність та особливості преюдиційності судового рішення в адміністративному судочинстві в контексті, зокрема, його співвідношення з принципами правової визначеності та обов'язковості з'ясування всіх обставин у справі.

Аргументовано, що преюдиційність (преюдиціальність) судового рішення безпосередньо пов'язана з конституційними нормами про обов'язковість судового рішення та важливістю таких ознак правосуддя як його авторитет та неупередженість. Доведено, що преюдиційність певним чином конкурує з конституційними принципами незалежності суду, а також змагальності сторін та свободи у наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості.

Проведено порівняльно-правовий аналіз преюдиційності судового рішення в адміністративному, господарському та цивільному судочинствах, виявлено спільні та відмінні риси.

Виокремлено проблемні питання, пов'язані із застосуванням преюдиції в адміністративному судочинстві. З'ясовано співвідношення преюдиції, передсудності та судового прецеденту. Доведено, що особливістю преюдиційності в адміністративному судочинстві є те, що воно безпосередньо конкурує з принципом офіційності.

Досліджено судову практику визнання фактичних обставин справи як преюдиційних та зроблено висновок про критерії преюдиційності судового рішення.

Ключові слова: преюдиція, обов'язковість та виконання судового рішення, принцип правової визначеності (legal certainty), принцип офіційного з'ясування всіх обставин у справі, принцип легітимних очікувань (legitimate expectations), принцип процесуальної економії (procedural economy), принцип заборони зловживання процесуальними правами (prohibition to abuse of procedural rights), преюдиційний запит, адміністративне судочинство, Верховний Суд, Європейський суд з прав людини.

Постановка проблеми. Згідно з ч. 4 ст. 78 Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС України) обставини, встановлені рішенням суду в адміністративній, господарській або цивільній справі, що набрало законної сили, не доказуються при розгляді іншої справи, у якій беруть участь ті самі особи або особа, стосовно якої встановлено ці обставини, якщо інше не встановлено законом.

Водночас, ч. 5 ст. 78 КАС України передбачено, що обставини, встановлені стосовно певної особи рішенням суду в адміністративній, господарській або цивільній справі, що набрало законної сили, можуть бути у загальному порядку спростовані особою, яка не брала участі у справі, в якій такі обставини були встановлені.

Відповідно до ч. 6 ст. 78 КАС України вирок суду в кримінальному провадженні, ухвала про закриття кримінального провадження і звільнення особи від кримінальної відповідальності або постанова суду у справі про адміністративне правопорушення, які набрали законної сили, є обов'язковими для адміністративного суду, що розглядає справу про правові наслідки дій чи бездіяльності особи, стосовно якої ухвалений вирок, ухвала або постанова суду, лише в питанні, чи мали місце ці дії (бездіяльність) та чи вчинені вони цією особою.

При цьому ч. 7 цієї статті Кодексу передбачено, що правова оцінка, надана судом певному факту при розгляді іншої справи, не є обов'язковою для суду [].

Необхідно зазначити, що аналогічні до вищевказаних положень ст. 78 КАС України норми закріплені у ч. ч. 4-7 ст. 75 Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК України) [] та ч. ч. 4-7 ст. 82 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) [].

Водночас, відповідні положення процесуальних кодексів у редакції, чинній до 15 грудня 2017 р., не містили виключень із загального правила про преюдиційність обставин, встановлених рішенням суду в адміністративній, господарській або цивільній справі, що набрало законної сили, та можливість їх спростування, зокрема, особою, яка не приймала участь у розгляді справи, в якій такі обставини встановлені, а також не містили норми про те, що правова оцінка, надана судом певному факту при розгляді іншої справи, не є обов'язковою для суду (ст. 72 КАС України [], ст. 35 ГПК України [] та ст. 61 ЦПК України []).

Відповідно до ч. 2 ст. 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» обов'язковість урахування (преюдиційність) судових рішень для інших судів визначається законом [].

Поняття преюдиційності (преюдиціальності) судового рішення безпосередньо пов'язана з конституційними нормами про обов'язковість судового рішення (п. 9 ч. 2 ст. 129 Конституції України) та важливістю таких ознак правосуддя як його авторитет та неупередженість (ч. 3 ст. 34 Конституції України) [].

До того ж, поняття преюдиційності судового рішення безпосередньо пов'язана з такими складовими верховенства права як: принцип правової (юридичної) визначеності (legal certainty), принцип легітимних очікувань (legitimate expectations), принцип процесуальної економії (procedural economy), принцип заборони зловживати процесуальними правами (prohibition to abuse of procedural rights), принцип офіційності, а також з такими поняттями як прецедент, презумпція, фікція, істинність та стабільність судового рішення.

У той же час, преюдиція судового рішення, певним чином, конкурує з конституційними принципами незалежності суду (ч. 1 ст. 129 Конституції України), а також змагальності сторін та свободи в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості (п. 3 ч. 2 ст. 129 Конституції України []).

Таким чином, дослідження науково-теоретичних та практичних питань преюдиційності судового рішення в адміністративному судочинстві обумовлено необхідністю визначення поняття, сутності та особливостей преюдиційності, підстав та критеріїв визнання судами фактичних обставин справи як преюдиційних, а також з'ясування проблемних аспектів такого визнання, що виникають у судовій практиці.

Формулювання цілей. Метою статті є визначення поняття та особливості преюдиційності судового рішення в адміністративному судочинстві в контексті, зокрема, його співвідношення з принципами правової визначеності та обов'язковості з'ясування всіх обставин у справі.

Виклад основного матеріалу. Загальноприйнятою є думка, що преюдиційність (лат. *praejudicialis* або *praejudiciū* – те, що стосується попереднього судового рішення) – це можливість прийняття судом як беззаперечними обставин (юридично значимих фактів), що були встановлені іншим судом в іншій справі [, с. 609].

У науковій літературі сутність преюдиції у процесуальному праві пояснюється тим, що під час розгляду справ сторони не повинні доводити, а суд не повинен встановлювати юридичні факти, які були встановлені попереднім вироком або рішенням суду, за умови, що не виникає сумніву, що це рішення не вимагає

перевірки й що відсутня загроза його скасування; тоді преюдиція є засобом процесуальної економії та наслідком обов'язковості судового рішення [, с. 56].

Визнання як преюдиційних обставин, встановлених у судовому рішенні, що набрало законної сили, передбачає обов'язковість фактів, установлених цим судовим рішенням, для суду при розгляді інших справ, без необхідності їх нового доказування; преюдиційні обставини, встановлені в судовому рішенні, що набрало законної сили, суд зобов'язаний враховувати під час розгляду іншої справи навіть у випадку, якщо фактично це судові рішення не було виконано; для спростування преюдиційних обставин, встановлених в іншій справі, учасник адміністративної справи, який ці обставини заперечує, має подати суду належні та допустимі докази, які суд оцінює в загальному порядку [].

При цьому, як зазначив Верховний Суд (далі – ВС) у постанові від 5 вересня 2019 р., переглядаючи справу № 234/16272/15-ц, преюдиційні факти – це факти, встановлені судовими рішеннями, що набрали законної сили і не підлягають доведенню в іншій справі [].

Згідно з правовим висновком, що міститься у постанові ВС від 18 квітня 2018 р. у справі № 753/11000/14-ц преюдиційно встановлені факти не підлягають доказуванню, оскільки їх істинність вже встановлено у рішенні і немає необхідності встановлювати їх знову, тобто піддавати сумніву стабільність судового акта, який набрав законної сили; суть преюдиції полягає в неприпустимості повторного розгляду судом одного й того ж питання між тими ж сторонами [].

Важливо, що у Рішенні Конституційного Суду України (далі – КСУ) щодо відповідності Конституції України п. 10 постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання соціального захисту окремих категорій громадян» застосовується термін «преюдиціальне» в аспекті значення рішень Конституційного Суду України. Зокрема, у п. 3 резолютивної частини цього Рішення зазначається, що Рішення КСУ має преюдиціальне значення при розгляді судами загальної юрисдикції позовів у зв'язку з правовідносинами, що виникли внаслідок дії положень, визнаних неконституційними [].

Тобто можна зробити висновок, що застосований КСУ термін «преюдиціальне» є фактично тотожним терміну «преюдиційність», визначеному у ч. 2 ст. 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів».

З цього приводу також необхідно навести деякі висновки Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ). Зокрема, у п.п. 60, 64 Рішення ЄСПЛ у справі «Ющенко та інші проти України» (заяви №№ 73990/01, 7364/02, 15185/02 і 11117/05) констатовано: «... право на справедливий судовий розгляд, яке передбачене п. 1 ст. 6 Конвенції та розтлумачене в контексті принципів верховенства права та юридичної визначеності, містить вимогу непіддання сумніву рішення суду, коли він остаточно вирішив питання (див. рішення у справі «Брумареску проти Румунії» (Brumarescu v. Romania), заява № 28342/95, п. 61 []); за відсутності будь-яких ознак того, що в іншому судовому провадженні мали місце якісь вади, Суд вважає, що нове вирішення тих самих питань може звести нанівець завершене раніше провадження, а це несумісно з принципом юридичної визначеності [].

Досліджуючи поняття та ознаки преюдиційності обставин справи, встановлених у судовому рішенні, що набрало законної сили, слід зазначити, що правова доктрина [] виокремлює такі з них:

зазначені обставини беруться до уваги, коли вони встановлені не лише рішенням суду окремої юрисдикції (окремо господарським або адміністративним судом), але й рішенням суду іншої ланки судової системи;

судове рішення повинно бути таким, що набрало законної сили;

під рішенням маються на увазі також проміжні та допоміжні акти, у випадку, якщо в них належним чином розглянуто спірне питання;

сторонами у справі мають бути ті ж особи/особа, стосовно яких встановлено обставини, однак суб'єктний склад сторін у справі не обов'язково має бути повністю тотожним (наприклад, постанова Верховного Суду України від 16 серпня 2017 р. у справі № 6-490цс17 []);

у разі скасування рішення, яке встановлює преюдицію, виникають підстави для перегляду за нововиявленими обставинами усіх тих рішень, які цю преюдицію використали [].

Водночас, деякі з виокремлених ознак преюдиції видаються спірними. Наприклад, це стосується віднесення до судового рішення також проміжних та допоміжних судових актів, тобто процесуальних ухвал.

У науковій літературі з цього приводу висловлюється застереження, що попри неоднозначність вирішення вказаного питання в судовій практиці, аналіз чинного процесуального законодавства дає підстави дійти висновку, що ухвали судів з процесуальних питань не можуть містити преюдиційних фактів.

В обґрунтування цієї думки Н. Кучерук наводить положення процесуальних кодексів (п. 1 ч. 4 ст. 246 КАС України, п. 1 ч. 4 ст. 238 ГПК України, п. 1 ч. 4 ст. 265 ЦПК України), зі змісту яких вбачається, що обставини справи, які встановлені судами, вказуються в мотивувальній частині судового рішення, прийнятого по суті [].

Водночас, згідно з ч. ч. 3, 4 ст. 241 КАС України, ч. ч. 3, 4 ст. 232 ГПК України та ч. ч. 3, 4 ст. 258 ЦПК України судовий розгляд в суді першої інстанції закінчується ухваленням рішення суду. Перегляд судових рішень в апеляційному та касаційному порядку закінчується прийняттям постанови.

Натомість, відповідно до положень процесуальних кодексів (ч. 2 ст. 241 КАС України, ч. 2 ст. 232 ГПК України та ч. 2 ст. 258 ЦПК України), процедурні питання, пов'язані з рухом справи в суді першої інстанції, клопотання та заяви осіб, які беруть участь у справі, питання про відкладення розгляду справи, оголошення перерви, зупинення або закриття провадження у справі, залишення заяви без розгляду, а також в інших випадках, передбачених цим Кодексом, вирішуються судом шляхом постановлення ухвал.

Тобто, за висновком Н. Кучерук, ухвали судів з процесуальних питань не можуть встановлювати обставин, пов'язаних із предметом доказування у конкретній справі, оскільки такі факти можуть бути встановлені лише шляхом оцінки встановлених фактичних обставин при вирішенні спору по суті шляхом дослідження доказів у судовому засіданні [].

У цілому можна погодитись з такою думкою, проте слід зазначити, що відповідно до ч. 5 ст. 241 КАС України у чинній редакції у випадках, визначених цим Кодексом, судовий розгляд закінчується постановленням ухвали. До таких випадків, наприклад, можна віднести: залишення позовної заяви без розгляду, закриття провадження у справі (п. п. 1, 2 ч. 2 ст. 183 КАС України), затвердження умов примирення (ч. 1 ст. 191 КАС України) та ін.

Схожі положення містяться у ч. 5 ст. 232 ГПК України (у випадках, передбачених цим Кодексом або Законом України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (Кодекс України з процедур банкрутства), судовий розгляд закінчується постановленням ухвали, прийняттям постанови чи видачою судового наказу) та ч. 5 ст. 258 ЦПК України (у випадках, передбачених цим Кодексом, судовий розгляд закінчується постановленням ухвали чи видачою судового наказу).

Таким чином, ухвалу, якою закінчується розгляд справи, можна вважати формою судового рішення по суті розгляду справи та, відповідно, встановлені в такій ухвалі (судовому наказі) обставини, за визначених умов, можливо розглядати як преюдиційні.

У доповнення до вищезазначених висновків, необхідно також з'ясувати питання про те, чи може застосовуватися преюдиція в постановах суду касаційної інстанції. Неоднозначність вирішення цього питання обумовлено особливою роллю ВС як суду права, що відповідно до ч. 2 ст. 17 та ч. 2 ст. 36 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» є найвищим судом у системі судоустрою України, який забезпечує сталість та єдність судової практики у порядку та спосіб, визначені процесуальним законом.

Досліджуючи це питання, Н. Кучерук зауважує, що незважаючи на особливу роль суду касаційної інстанції, чинним законодавством України не забороняється зазначення в судових актах касаційного суду преюдиційних обставин; відсутність у суду касаційної інстанції повноважень встановлювати обставини ще не свідчить про відсутність таких фактів у тексті прийнятої ним постанови [].

Такий висновок не повністю узгоджується з правовою позицією, висловленою ВС у постанові від 12 червня 2018 р. у справі № 927/976/17, де зазначено, що преюдицію утворюють лише ті обставини, які безпосередньо досліджувалися і встановлювалися судом, що знайшло відображення в мотивувальній частині судового акта; лише згадувані, але такі, що не одержали оцінки суду обставини не можуть розглядатися як встановлені судом і не набувають властивості преюдиціальності, тобто преюдиціальні факти слід відрізняти від оцінки іншим судом певних обставин» [].

На цьому також наголошує Д. Ніколов, який зазначає, що важливим критерієм преюдиційності фактичних обставин справи, встановлених у судовому рішенні, що набрало законної сили, є те, що такі обставини повинні бути безпосередньо дослідженими та встановленими судом, а їх відображення має міститися в мотивувальній частині судового акта [1].

Відповідно до ч. 1, 2 ст. 341 КАС України суд касаційної інстанції переглядає судові рішення в межах доводів та вимог касаційної скарги, які стали підставою для відкриття касаційного провадження, та на підставі встановлених фактичних обставин справи перевіряє правильність застосування судом першої чи апеляційної інстанції норм матеріального і процесуального права. Суд касаційної інстанції не має права встановлювати або вважати доведеними обставини, що не були встановлені у рішенні або постанові суду чи відхилені ним, вирішувати питання про достовірність того чи іншого доказу, про перевагу одних доказів над іншими, збирати чи приймати до розгляду нові докази або додатково перевіряти докази.

Отже, виходячи з того, що суд касаційної інстанції не може встановлювати нові обставини, збирати або досліджувати нові докази, то апіорі у постанові чи в іншому судовому рішенні касаційної інстанції не можуть визначатися преюдиційні обставини. Проте, якщо у мотивувальній частині постанови суду касаційної інстанції вказані обставини справи, встановлені судами попередніх інстанцій, то це не забороняє учаснику іншої справи посилатися саме на рішення суду касаційної інстанції для зазначення преюдиційності обставин справи.

При цьому, необхідно згадати окремі випадки, за яких рішення ВС має преюдиційний характер з огляду на те, що таке рішення приймається ним як судом першої або апеляційної інстанції.

Зокрема, до таких випадків слід віднести розгляд ВС зразкової адміністративної справи – це типова адміністративна справа, прийнята до провадження ВС як судом першої інстанції для ухвалення зразкового рішення.

Розгляд зразкової справи здійснюється ВС у порядку, визначеному ст. 290 КАС України. Зокрема, частиною 1 цієї статті передбачено, що у разі, якщо у провадженні одного або декількох адміністративних судів перебувають типові адміністративні справи, кількість яких визначає доцільність ухвалення зразкового рішення, суд, який розглядає одну чи більше таких справ, може звернутися до ВС з поданням про розгляд однієї з них ВС як судом першої інстанції. Згідно з ч. 11 цієї ж статті рішення ВС у зразковій справі підлягає перегляду Великою Палатою Верховного Суду (далі – ВП ВС) за правилами перегляду рішень в апеляційному порядку, визначеному цим Кодексом.

Крім того, згідно з ч. 4 ст. 22 КАС України ВС як суду першої інстанції підсудні справи щодо встановлення Центральною виборчою комісією результатів виборів або всеукраїнського референдуму, справи за позовом про дострокове припинення повноважень народного депутата України, а також справи щодо оскарження актів, дій чи бездіяльності Верховної Ради України, Президента України, Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, рішень, дій чи бездіяльності органів, які обирають (призначають), звільняють членів Вищої ради правосуддя, щодо питань обрання (призначення) на посади членів Вищої ради правосуддя, звільнення їх з таких посад, бездіяльності Кабінету Міністрів України щодо невнесення до Верховної Ради України законопроекту на виконання (реалізацію) рішення Українського народу про підтримку питання загальнодержавного значення на всеукраїнському референдумі за народною ініціативою.

До того ж, відповідно до положень ч. 6 ст. 267 КАС України судом апеляційної інстанції у справах про примусове відчуження земельної ділянки з мотивів суспільної необхідності є ВС. Судові рішення ВС набувають законної сили з моменту проголошення і не можуть бути оскаржені.

Розглядаючи питання щодо поняття та сутності преюдиції, необхідно зауважити, що в науковій літературі визначаються різні її види.

М. І. Хавронюк вважає, що преюдиція може бути:

- а) внутрішньогалузевою (стосується використання рішень судів, прийнятих внаслідок розгляду кримінальних проваджень);
- б) міжгалузевою (стосується рішень інших судів, прийнятих внаслідок розгляду цивільних, господарських, адміністративних справ, справ про адміністративні правопорушення);

в) міжнародною – преюдиція судових рішень міжнародних судових установ (зокрема, ЄСПЛ) [].

Інші науковці виокремлюють такі види преюдиції:

1) загальноправові преюдиції діють у всіх галузях українського права, при цьому залежно від тієї чи іншої галузі можуть мати характерні особливості;

2) міжгалузеві преюдиції поширюють свою дію на декілька галузей права, а їх реалізація обмежується певними фактами і колом осіб при розгляді юридичних справ;

3) галузеві преюдиції реалізуються у правовідносинах в межах однієї галузі права; вони закріплюються, як правило, спеціальними правовими нормами, адресовані обмеженому колу суб'єктів або мають індивідуальний характер, залежно від особливостей юридичного процесу [, с. 134].

Крім того, зустрічаються такі критерії розмежування преюдиції: 1) залежно від субординації в правовому регулюванні: матеріально-правова та процесуально-правова; 2) за характером зв'язку з іншими справами: пряма преюдиція та зворотна (реверсивна); 3) залежно від законодавчого закріплення: абсолютна та умовна; 4) за юридичними наслідками: імперативна та консультативна (рекомендаційна) преюдиція; 5) залежно від предмета правового регулювання: правова преюдиція та казуальна преюдиція; 6) залежно від можливості учасників процесу оспорювати преюдицію: взаємна і невзаємна преюдиція; 7) за суб'єктом створення преюдиції: судова, адміністративна, нотаріальна, експертна [, с. 137].

Отже, можна констатувати, що у теорії права преюдиційність не обмежується фактичними обставинами справи, встановленими у судовому рішенні, а може набувати інших форм та значень.

Водночас, досліджуючи особливості преюдиції саме в адміністративному судочинстві, необхідно зазначити, що її значення, за висновком деяких науковців, полягає у підвищенні відповідальності суддів за ухвалення законних та обґрунтованих рішень, які не тільки стосуються прав та інтересів сторін конкретної справи, а й можуть у подальшому вплинути на дотримання прав та інтересів інших осіб, що залежить від фактів, встановлених у цьому рішенні, спонукає суддів приймати мотивовані рішення, які характеризуються ясністю, чіткістю, переконливістю викладених аргументів у мотивувальній та резолютивній частинах рішення [, с. 159].

Крім того, як вважає А. А. Барікова, застосування преюдиційних категорій при здійсненні процесуального розсуду унеможлиблює ухвалення судових рішень з неоднаковими правовими позиціями щодо одного й того ж спору, а також одночасного розгляду двох адміністративних справ стосовного однакового спірного правовідношення; суд має брати до уваги, що винесення відповідного судового рішення в наступному процесі не можливе без винесення остаточного судового рішення в первинному процесі, наслідки прийняття якого зумовлюють вирішення конкретної справи [, с. 80].

У свою чергу, на думку Р. Д. Ляшенко, преюдиція є вагомим аргументом для судді, оскільки обов'язок її застосування витікає із норм права; до основних властивостей преюдиції як засобу судової аргументації належать обов'язковість її застосування; достовірність раніше доведених фактів, які не потребують повторної перевірки; зв'язок обставин справи, що розглядається, із судовим рішенням, що набрало законної сили; преюдиція не дозволяє вдруге заявляти ті ж позовні вимоги, щодо яких суд уже виносив рішення; преюдиція забезпечує оптимізацію судового процесу, у тому числі економію сил і часу суду у розгляді й вирішенні справ та авторитет актів судової влади [, с. 24].

Значення преюдиції також можна пов'язати з принципом процесуальної економії, який передбачає, що у випадку преюдиціального установлення певних обставин особам, які беруть участь у справі (за умови, що вони брали участь у справі при винесенні преюдиціального рішення), не доводиться витрачати час на збирання, витребування і подання доказів, а суду – на їх дослідження і оцінку [].

У процесуально-правовому відношенні слід зауважити, що ст. 78 КАС України, яка визначає підстави звільнення від доказування, у тому числі з огляду на преюдиційність фактичних обставин, встановлених у судовому рішенні, є спеціальною відносно ст. 90 КАС України, що врегульовує загальні питання та принципи доказування.

Так, відповідно до положень ст. 90 КАС України суд оцінює докази, які є у справі, за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на їх безпосередньому, всебічному, повному та об'єктивному дослідженні.

Жодні докази не мають для суду наперед встановленої сили.

Суд оцінює належність, допустимість, достовірність кожного доказу окремо, а також достатність і взаємний зв'язок доказів у їх сукупності.

Суд надає оцінку як зібраним у справі доказам в цілому, так і кожному доказу (групі однотипних доказів), що міститься у справі, мотивує відхилення або врахування кожного доказу (групи доказів) [].

Водночас, за наявності обставин, визначених ст. 78 КАС України, учасники справи можуть звільнитися від доказування. Аналіз положень ч. 4 цієї статті дає підстави виокремити певні спірні питання, що можуть виникати під час визнання преюдиційними обставин справи, встановлених у судовому рішенні.

Передусім, це стосується того, яка справа у розумінні ч. 4 ст. 78 КАС України вважається адміністративною справою.

Надаючи відповідь на це питання, необхідно виходити з того, що КАС України використовує такі терміни: адміністративна справа, справа про адміністративне правопорушення (справа про накладення адміністративного стягнення) та справа про притягнення до адміністративної відповідальності.

Згідно з п. 1 ч. 1 ст. 20 КАС України місцевим загальним судам як адміністративним судам підсудні адміністративні справи з приводу рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень у справах про притягнення до адміністративної відповідальності.

Разом з тим, відповідно до п. 3 ч. 2 цієї ж статті юрисдикція адміністративних судів не поширюється на справи про накладення адміністративних стягнень, крім випадків, визначених цим Кодексом.

Ймовірно, що випадками (по суті, винятками), передбаченими п. 3 ч. 2 ст. 20 КАС України, є:

ст. 149 КАС України – суд може постановити ухвалу про стягнення з відповідної особи штрафу у випадках зловживання процесуальними правами,

ст. 198 КАС України – питання про притягнення учасника справи або іншої особи, присутньої в залі судового засідання, до відповідальності за прояв неповаги до суду вирішується судом негайно після вчинення правопорушення,

ст. 382 КАС України – за наслідками розгляду звіту суб'єкта владних повноважень про виконання рішення суду або в разі неподання такого звіту суддя своєю ухвалою може накласти на керівника суб'єкта владних повноважень, відповідального за виконання рішення, штраф).

Водночас, з положень Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП, ст. 221-1) слідує, що місцевим господарським та адміністративним судам, апеляційним судам, вищим спеціалізованим судам та ВС підсудні справи про адміністративні правопорушення, передбачені ст. 185-3 цього Кодексу (прояв неповаги до суду або Конституційного Суду України).

Зокрема, ст. 221-1 КУпАП передбачено, що справа розглядається суддею-доповідачем зі складу суду, що розглядає справу, під час розгляду якої вчинено правопорушення, передбачене ст. 185-3 цього Кодексу.

Постанова суду, прийнята за результатами розгляду такої справи, може бути оскаржена в апеляційному порядку до суду вищої інстанції, а постанова вищого спеціалізованого суду – до апеляційної палати вищого спеціалізованого суду.

Постанова судді ВС, прийнята за результатами розгляду такої справи, може бути оскаржена в апеляційному порядку до Касаційного кримінального суду і переглядається у складі колегії з трьох суддів [].

Таким чином, випадки, передбачені ст. 149 КАС України (накладення судом штрафу за зловживання процесуальними правами – міститься у Главі 9 Розділу I «Заходи процесуального примусу») та ст. 382 КАС України (накладення судом штрафу за неподання звіту про виконання судового рішення або неприйняття судом такого звіту – міститься у Розділі IV «Процесуальні питання, пов'язані з виконанням судових рішень в адміністративних справах»), не віднесені КУпАП до справ про адміністративні правопорушення; до останніх відносяться тільки справи про застосування відповідальності за прояв неповаги до суду (ст. 198 КАС України).

Звідси можна зробити висновок, що перші два випадки – це особливий вид «притягнення до відповідальності у процесі розгляду адміністративної справи», що знаходиться між справами про адміністративне правопорушення (розглядаються, головним чином, відповідно до положень КУпАП) та справами про притягнення до адміністративної відповідальності (розглядаються відповідно до спеціальних законів).

З цього приводу доцільно згадати Рішення КСУ у справі щодо офіційного тлумачення положень п. 22 ч. 1 ст. 92 Конституції України, ч. ч. 1, 3 ст. 2, ч. 1 ст. 38 КУпАП (справа про відповідальність юридичних осіб) від 30 травня 2001 р. № 7-рп/2001 [1].

У пп. 1.1 та 1.2 п. 1 резолютивної частини цього Рішення КСУ дійшов висновку, що положення п. 22 ч. 1 ст. 92 Конституції України треба розуміти так, що ним безпосередньо не встановлюються види юридичної відповідальності. За цим положенням виключно законами України визначаються засади цивільно-правової відповідальності, а також діяння, що є злочинами, адміністративними або дисциплінарними правопорушеннями як підстави кримінальної, адміністративної, дисциплінарної відповідальності, та відповідальність за такі діяння.

У ч. 3 ст. 2 цього Кодексу під словосполученням «законодавством, ще не включеним до Кодексу» слід розуміти закони, що встановлюють відповідальність фізичних осіб за вчинення адміністративних правопорушень, які ще не включені в установленому порядку до зазначеного Кодексу.

Отже, в аспекті досліджуваного питання адміністративна справа – це справа, яка розглядається за правилами КАС України, на відміну від справ про притягнення до адміністративної відповідальності, що розглядаються судами на підставі КУпАП.

Статтею 286 КАС України передбачені особливості провадження у справах з приводу рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо притягнення до адміністративної відповідальності.

Така справа вирішується місцевими загальними судами як адміністративними судами протягом десяти днів з дня відкриття провадження у справі.

Позовну заяву у такій справі може бути подано протягом десяти днів з дня ухвалення відповідного рішення (постанови), а щодо рішень (постанов) по справі про адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, у тому числі зафіксовані в автоматичному режимі, - протягом десяти днів з дня вручення такого рішення (постанови).

За наслідками розгляду такої справи місцевий загальний суд як адміністративний має право:

- 1) залишити рішення суб'єкта владних повноважень без змін, а позовну заяву без задоволення;
- 2) скасувати рішення суб'єкта владних повноважень і надіслати справу на новий розгляд до компетентного органу (посадової особи);
- 3) скасувати рішення суб'єкта владних повноважень і закрити справу про адміністративне правопорушення;
- 4) змінити захід стягнення в межах, передбачених нормативним актом про відповідальність за адміністративне правопорушення, з тим, однак, щоб стягнення не було посилено.

Апеляційна скарга може бути подана протягом десяти днів з дня його проголошення та розглядається судом апеляційної інстанції у десятиденний строк після закінчення строку апеляційного оскарження з повідомленням учасників справи.

При цьому, якщо за наслідками апеляційного перегляду суд апеляційної інстанції змінює захід стягнення в межах, передбачених нормативним актом про відповідальність за адміністративне правопорушення, таке стягнення не може бути посилено.

Крім того, ст. 272 КАС України передбачено особливості розгляду справ, визначених, зокрема, ст. 286 цього Кодексу:

1. судові рішення набирають законної сили після закінчення строку апеляційного оскарження, а у разі їх апеляційного оскарження – з моменту проголошення судового рішення суду апеляційної інстанції;

2. суд апеляційної інстанції за наслідками апеляційного перегляду не може повертати справу на новий розгляд;

3. судові рішення суду апеляційної інстанції за наслідками апеляційного перегляду справ набувають законної сили з моменту проголошення і не можуть бути оскаржені.

Отже, адміністративною також є справа, спір у якій виник щодо оскарження рішень, дій або бездіяльності суб'єкта владних повноважень щодо притягнення до адміністративної відповідальності на підставі КУпАП; на такі адміністративні справи поширюються вищезазначені особливості.

Ще одним неоднозначним питанням, що слідує зі змісту ч. 4 ст. 78 КАС України, є питання про те, чи достатньо участі однієї особи (учасника справи) в іншій адміністративній, господарській чи цивільній справі для того, щоб обставини, встановлені відповідним судовим рішенням щодо такої особи, вважалися преюдиційними.

З цього приводу необхідно навести постанову від 4 червня 2020 р. у справі № 522/7758/14-ц, у якій ВС дійшов висновку, що у разі, якщо у справі беруть участь нові особи, то преюдиційний характер рішення втрачається [1].

Водночас, при буквальному тлумаченні положень ч. 4 ст. 78 КАС України, в якій зазначено «у якій беруть участь ті самі особи або особа», можна дійти висновку, що достатньо, щоб у відповідній адміністративній, господарській або цивільній справі приймала участь лише одна особа, щодо якої встановлені преюдиційні обставини.

Необхідно також звернути увагу на те, що ч. 4 ст. 78 КАС України передбачені винятки, встановлені законом.

Наприклад, такий виняток визначений ч. 2 ст. 50 КАС України, відповідно до якої у разі розгляду справи без повідомлення третьої особи про розгляд справи обставини справи, встановлені судовим рішенням, не мають юридичних наслідків при розгляді позову, пред'явленого стороною, яка брала участь у цій справі, до цієї третьої особи або позову, пред'явленого цією третьою особою до такої сторони.

Окремим є питання про преюдиційне значення обставин справи, встановлених у рішеннях (вироку) у кримінальній справі та справі про адміністративні правопорушення.

Зокрема, аналіз ч. 6 ст. 78 КАС України дає підстави дійти висновку, що преюдиція, встановлена відповідно до КПК України та КУпАП: (1) стосується лише особи, яка була звинувачена у вчиненні кримінального або адміністративного правопорушення, та (2) застосовується тільки у наступній справі про наслідки дій чи бездіяльності, які оцінювалися за нормами КПК України та КУпАП; це вид обмеженої преюдиції; це доказ того, що є п'ять видів справ/судових рішень: адміністративна, господарська, цивільна, кримінальна і справа про адміністративне правопорушення.

Питання про поняття, ознаки, критерії допустимості преюдиції неодноразово розглядалися у судовій практиці.

Зокрема, відповідно до сталої судової практики преюдиція – це обов'язковість фактів, установлених судовим рішенням, що набрало законної сили, в одній справі для суду при розгляді інших справ; преюдиційно встановлені факти не підлягають доказуванню; звільнення від доказування з підстав установлення преюдиційних обставин в іншому судовому рішенні, передбачене ч. 4 ст. 78 КАС України.

Так, учасники адміністративної справи не зобов'язані повторно доказувати ті обставини, які були встановлені чинним судовим рішенням в іншій адміністративній, господарській або цивільній справі, якщо в цій справі брали участь особи, щодо яких відповідні обставини встановлені; тобто, учасники справи звільнені від надання доказів на підтвердження обставин, які встановлені судом при розгляді іншої справи; звільнення від доказування не має абсолютного характеру та не може сприйматися судами як неможливість спростування під час судового розгляду обставин, які зазначені в іншому судовому рішенні; адміністративні суди не вправі сприймати як обов'язкові та незаперечні висновки щодо фактичних обставин, наведені в судових рішеннях в інших адміністративних, господарських чи цивільних справах; для спростування преюдиційних обставин учасник адміністративного процесу, який ці обставини заперечує, зобов'язаний подати суду належні та

допустимі докази; ці докази має оцінити суд, що розглядає справу, у загальному порядку за правилами ст. 90 КАС України [].

Слід зазначити, що відповідно до сталої судової практики:

1. преюдиційно встановлені обставини не підлягають доказуванню; звільнення від доказування з підстав установлення преюдиційних обставин в іншому судовому рішенні, передбачене ч. 4 ст. 78 КАС України, варто розуміти так, що учасники адміністративної справи не зобов'язані повторно доказувати ті обставини, які були встановлені чинним судовим рішенням в іншій адміністративній, господарській або цивільній справі, якщо в цій справі брали участь особи, щодо яких відповідні обставини встановлені або особа, стосовно якої встановлено ці обставини, якщо інше не визначено законом.
2. за змістом ч. 4 ст. 78 КАС України учасники адміністративної справи звільнені від надання доказів на підтвердження обставин, які встановлені судом при розгляді іншої адміністративної, господарської чи цивільної справи; натомість такі учасники мають право посилалися на зміст судового рішення у відповідних справах, що набрало законної сили, у якому відповідні обставини зазначені як установлені.
3. для спростування преюдиційних обставин учасник адміністративної справи, який ці обставини заперечує, повинен подати суду належні та допустимі докази; ці докази повинні бути оцінені судом, що розглядає справу, у загальному порядку за правилами ст. 90 КАС України.
4. якщо суд дійде висновку про те, що обставини у справі, що розглядається, є інакшими, ніж установлені під час розгляду іншої адміністративної, господарської чи цивільної справи, то справу належить вирішити відповідно до тих обставин, які встановлені безпосередньо судом, який розглядає справу [; ;].

Прикладом застосування преюдиції є постанова ВС від 18 жовтня 2018 р. у справі № 2а-6859/10/1570 за позовом заступника прокурора Голосіївського району м. Києва в інтересах держави в особі Інспекції державного архітектурно-будівельного контролю у м. Києві до Товариства про стягнення штрафу, переглядаючи яку у касаційному порядку ВС погодився із судами попередніх інстанцій про преюдиційне значення фактичних обставин, встановлених у іншому судовому рішенні.

Так, згаданим судовим рішенням, що набрало законної сили, було відмовлено Товариству з обмеженою відповідальністю (третьої особі у цій справі) у задоволенні адміністративного позову про визнання протиправним та скасування постанови, на підставі якої на відповідача накладено штраф. ВС погодився із судами попередніх інстанцій про те, що означені судові рішення фактично мають преюдиційний характер, а встановлені у них фактичні обставини справи не потребують повторного доведення [].

Аналогічного висновку ВС дійшов у постанові від 22 січня 2019 р., переглядаючи у касаційному порядку рішення судів першої та апеляційної інстанцій у справі № 816/1481/17 за позовом Державної служби геології та надр України до Товариства про анулювання спеціального дозволу. Зокрема, у цій справі суди відмовили у задоволенні позову, мотивуючи судові рішення порушенням позивачем встановленої законом процедури при проведенні планового заходу та, відповідно, правомірності недопуску Товариством посадових осіб Держгеонадра України до перевірки (несвоєчасне отримання Товариством з вини Держгеонадр повідомлення про проведення перевірки). При цьому судовим рішенням у іншій справі, що набрало законної сили, було визнано протиправними та скасовано припис та наказ, якими зупинено дію спеціального дозволу на користування надрами.

З огляду на вищезазначене, ВС погодився із висновками судів попередніх інстанцій про те, що зазначені судові рішення фактично мають преюдиційний характер, а встановлені у них фактичні обставини справи не потребують повторного доведення [].

Крім того, у справі № 813/4924/13-а позов Приватного підприємства до Інспекції з питань захисту споживачів про визнання протиправною та скасування постанови про накладення стягнень, передбачених ст. 23 Закону України «Про захист прав споживачів», суди першої та апеляційної інстанцій залишили без задоволення. Суди виходили з того, що судовим рішенням, яке набрало законної сили, встановлені обставини у справі, які підтверджують правомірність прийнятої спірної постанови.

ВС у постанові від 6 березня 2019 р. погодився із висновками судів першої та апеляційної інстанцій. Зокрема, Суд врахував, що вказане судові рішення ухвалено за результатом розгляду позову Приватного

підприємства до Інспекції з питань захисту прав споживачів про визнання протиправною та скасування постанови про адміністративне правопорушення, винесеною за результатами проведення тієї ж перевірки, внаслідок якої винесено оскаржувану у справі, що розглядається, постанову, тобто спір виник між тими ж сторонами у подібних правовідносинах, а предметом дослідження фактично є правомірність проведеної Інспекцією з питань захисту прав споживачів перевірки Приватного підприємства.

На цій підставі ВС погодився з висновком судів попередніх інстанцій, що встановлена у судовому рішенні, що набрало законної сили, правомірність проведеної Інспекцією з питань захисту прав споживачів перевірки Приватного підприємства є преюдиційною обставиною, яка не потребує доведення в суді у справі, що розглядається [].

Також у справі № 824/234/16-а позивачем – фізичною особою оскаржувалась бездіяльність Уповноваженої особи Фонду гарантування вкладів фізичних осіб на здійснення ліквідації банку щодо невключення позивача до переліку вкладників цього банку, які мають право на відшкодування коштів за вкладом за рахунок Фонду гарантування вкладів фізичних осіб. Позивач посилався на обставини, встановлені у судовому рішенні у цивільній справі, яким з банку стягнуто на його користь суму вкладу та нараховані відсотки.

У постанові від 14 травня 2019 р. ВС погодився з висновком судів першої та апеляційної інстанцій про те, що позивач є вкладником банку у розумінні Закону «Про гарантування вкладів фізичних осіб» та набув право на отримання суми вкладу з нарахованими відсотками, які своєчасно не були виплачені позивачу за рішенням суду, яке набрало законної сили, за рахунок коштів Фонду [].

Ще одним прикладом преюдиції в судовій практиці є випадки, за яких рішення суду, набуваючи силу обов'язкового, має виконуватися навіть всупереч певним гарантіям, встановленим законом для особи, яка була стороною судового провадження. Так, у справі № 826/11708/17 позивач – суб'єкт господарювання оскаржував правомірність проведення щодо нього перевірки дотримання земельного законодавства, посилаючись на встановлений законом мораторій на таку перевірку. Суди становили, що перевірку проведено на підставі ухвали суду, тобто за наявності достатніх підстав. Враховуючи викладене, ВС у постанові від 13 березня 2019 р. дійшов висновку, що відповідач, отримавши ухвалу суду, був зобов'язаний її виконати відповідно до положень чинного законодавства [].

Переглядаючи у касаційному порядку справу № 826/6063/18 за позовом Приватного підприємства до Департаменту міського благоустрою та Комунального підприємства про визнання протиправними та скасування приписів, визнання протиправними дій, скасування доручення в частині, ВС у постанові від 10 липня 2019 р. звернув увагу на строк, з якого виникає преюдиція.

Зокрема, суть спірних правовідносин у цій справі стосувалася правомірності приписів та доручень відповідачів щодо знесення малих архітектурних форм (далі – МАФ) позивача. Суди першої та апеляційної інстанцій, частково задовольняючи позовні вимоги, врахували, що судовим рішенням, що набрало законної сили, було визнано неправомірними дії відповідача щодо дострокового припинення договорів про пайову участь та дії паспортів прив'язки МАФ.

ВС погодився із судами попередніх інстанцій, що обставини, встановлені у рішенні суду, яке набрало законної сили, мають преюдиційний характер, проте звернув увагу на те, що на момент винесення Департаментом благоустрою оскаржуваних приписів та доручень дія паспортів прив'язки та договорів про пайову участь була достроково припинена за рішенням Департаменту містобудування та архітектури, а рішення адміністративного суду, яким визнано протиправним та скасовано вказане рішення, набрало законної сили пізніше.

На цій підставі ВС дійшов висновку, що суди помилково визнали відповідні дії та приписи відповідача протиправними з моменту їх вчинення, оскільки на цей момент не існувало підстав для визнання їх протиправними. Відтак, оскільки рішення адміністративного суду, яким визнано чинність паспортів прив'язки та договорів про пайову участь, набрало сили з відповідної дати, є підстави для визнання протиправними та скасування приписів та доручень саме з дати виникнення правової підстави, тобто з дня набрання законної сили рішенням адміністративного суду [].

Також у постанові від 29 листопада 2019 р. у справі № 805/5043/15-а ВС дійшов висновку, що набуття позивачем у цій справі статусу вкладника було пов'язано, зокрема, з укладенням додаткової угоди з банком.

Суд своїм рішенням, яке набрало законної сили, зобов'язав банк укласти відповідну угоду. Однак зазначена угода не була укладена внаслідок невиконання банком взятих на себе зобов'язань, а після запровадження тимчасової адміністрації – невиконання уповноваженою особою Фонду такого рішення суду. На цій підставі ВС погодився із судами попередніх інстанцій із фактом набуття позивачем статусу вкладника всупереч існуванню фактичного неукладення додаткової угоди, оскільки, якби рішення суду, що набрало законної сили, було виконано, то відповідна угода була укладеною [].

Прикладом застосування як преюдиційних обставин справи, встановлених відразу у декількох судових рішеннях, що набрали законної сили, є справа № 344/9283/16-а за позовом Об'єднання співвласників багатоквартирного будинку до Виконавчого комітету міської ради, за участі третіх осіб – Департаменту містобудування, архітектури та культурної спадщини виконавчого комітету міської ради та приватного підприємства, про визнання протиправним та скасування рішення виконавчого комітету в частині присвоєння поштової адреси житловому будинку.

У постанові від 13 серпня 2020 р. у цій справі ВС погодився із судами попередніх інстанцій, які відмовили у задоволенні позову, з огляду на встановлені у судових рішеннях у декількох справах, які набули законної сили, обставини, які підтвердили правомірність присвоєння поштової адреси відповідачем [].

У деяких випадках невизнання судами певних обставин справи як преюдиційних було підставою для скасування судового рішення, у якому такі обставини не враховані.

Зокрема, у справі № 823/782/16 фізична особа звернулася з позовом до Відділення виконавчої дирекції Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України про визнання неправомірною відповіді, зобов'язання вчинити дії та стягнення моральної шкоди.

У постанові від 15 серпня 2019 р. ВС, переглядаючи у касаційному порядку рішення судів попередніх інстанцій, якими у задоволенні позову відмовлено, зазначив, що судами не взято до уваги обставини, встановлені у рішеннях суду, що набрали законної сили та які мають преюдиційне значення у справі, яка переглядається [].

Крім того, у справі № 440/525/19, в якій позивачі просили визнати протиправним та скасувати рішення Міністерства оборони України про відмову у призначенні одноразової грошової допомоги позивачам як членам сім'ї загиблого, смерть якого пов'язана з проходженням військової служби, та зобов'язати вирішити це питання, суд апеляційної інстанції скасував рішення суду першої інстанції, яким позов був задоволений, та ухвалив нове рішення, яким відмовив у задоволенні позовних вимог. Суд апеляційної інстанції виходив з того, що надані позивачами документи, на підтвердження причин та обставин смерті особи, не містять достовірної інформації про причини і обставини смерті (загибелі) останнього, а саме про те, що причиною смерті стала не його бійка з іншою особою в стані алкогольного сп'яніння.

Переглядаючи постанову апеляційного суду у касаційному порядку, ВС у постанові від 27 листопада 2020 р. звернув увагу на існування судового рішення, яке набрало законної сили, в якому вже встановлено факти/обставини неперебування особи на час смерті в стані алкогольного сп'яніння; суд у цій справі встановив, що при судово-медичному дослідженні крові метиловий, ізопропиловий, етиловий, н-пропіловий, ізоаміловий спирти не знайдені. З огляду на неврахування обставин, встановлених цим судовим рішенням, ВС частково задовольнив касаційну скаргу позивачів, скасував постанову суду апеляційної інстанції та направив справу на новий розгляд до цього суду [].

Узагальнюючи наведені підходи до визначення критеріїв преюдиційності обставин справи, встановлених у судовому рішеннях в адміністративній, господарській чи цивільній справі, що набрало законної сили, ВС у постанові від 2 листопада 2022 р. у справі № 140/6115/21 дійшов висновку, що преюдиційні обставини не потребують доказування, якщо одночасно виконуються такі умови:

ці обставини встановлені судовим рішенням лише в адміністративній, господарській або цивільній справі;

ці обставини досліджені (оцінені) судом саме як обставина (юридичнозначимий факт) преюдиційного характеру та не є правовою оцінкою, наданою судом певній обставині (юридичнозначимого факту);

ці обставини містяться у мотивувальній (як виняток, у резолютивній) частині рішення та відповідають вимогам п. 1 ч. 4 ст. 246 КАС України, згідно з яким у мотивувальній частині рішення, серед іншого,

зазначаються обставини, встановлені судом, та зміст спірних правовідносин, з посиланням на докази, на підставі яких встановлені відповідні обставини; як виняток, певні преюдиційні обставини можуть міститися і у резолютивній частині рішення;

судове рішення набрало законної сили;

у справі беруть участь ті самі особи або особа, стосовно якої встановлено ці обставини (наприклад, особа може посилається на преюдиційні обставини, що містяться в судовому рішенні, ухваленому відповідно до глава 6 ЦПК України «Розгляд судом справ про встановлення фактів, що мають юридичне значення») [].

Визначаючи критерії преюдиційності судового рішення, важливо звернути увагу на те, що не має преюдиційного значення мотиви рішення, правова кваліфікація спірних правовідносин, а також оцінка судом конкретних обставин справи, які не оспорювалися.

На цьому наголосила ВП ВС у постанові від 3 липня 2018 р. у справі № 917/1345/17, зазначивши, що преюдиційне значення у справі надається обставинам, встановленим судовими рішеннями, а не правовій оцінці таких обставин, здійсненій іншим судом; преюдицію утворюють виключно ті обставини, які безпосередньо досліджувались і встановлювались судом, що знайшло своє відображення у мотивувальній частині судового рішення; преюдиційні факти відрізняються від оцінки іншим судом обставин справи [].

З вищезазначеного слідує висновок про те, що встановлені обставини справи – це не правова оцінка, надана судом певним фактам: у мотивувальній частині можуть міститися встановлені обставини (факти) та, окрема, оцінка, надана суду певному факту.

У судовій практиці є непоодинокі приклади незастосування преюдиції судового рішення з огляду на те, що таким рішенням встановлено не фактичні обставини, які просить врахувати учасник справи, а надана їх правова оцінка.

Наприклад, переглядаючи у касаційному порядку справу № 591/245/17 за позовом Товариства до Виконавчого комітету міської ради, за участю третіх осіб: Управління архітектури та містобудування, Товариства та публічного акціонерного товариства, про визнання незаконним, скасування рішення та зобов'язання вчинити певні дії, ВС залишив касаційну скаргу позивача без задоволення, а судові рішення, якими відмовлено у задоволенні позову, без змін.

У касаційній скарзі скаргник зазначав, що суди попередніх інстанцій у порушення ч. 4 ст. 78 КАС України вдалися до переоцінки обставин, які вже встановлені у судовому рішенні, що набрало законної сили, зокрема, що під час розгляду іншої справи суди встановили, що декларація про готовність об'єкта до експлуатації відповідає вимогам законодавства та не містить недостовірних відомостей, які можуть бути підставою для її скасування.

Проте, у постанові від 10 вересня 2020 р. ВС зауважив, що суди попередніх інстанцій правильно вдалися до встановлення додаткових фактичних обставин у справі та надання їм правової оцінки, оскільки висновків, що містяться у мотивувальній частині іншого судового рішення, яке набрало законної сили, було не достатньо для правильного вирішення справи, що розглядається, а тому такі дії судів не можна вважати порушенням ст. 78 КАС України [].

Визначаючи особливості преюдиційності в адміністративному судочинстві, необхідно зазначити, що однією з таких особливостей є те, що преюдиційність безпосередньо конкурує з принципом офіційності.

Згідно з правовим висновком (позицією) ВС, сформованим у постанові від 20 квітня 2021 р. у справі № 817/1269/17, преюдиція під час встановлення та перевірки обставин справи не має абсолютного характеру, оскільки відповідно до ст. 2 КАС України однією із засад адміністративного судочинства є офіційне з'ясування всіх обставин у справі [].

Згідно з імперативними положеннями ч. 4 ст. 9 КАС України, дотримуючись принципів змагальності та диспозитивності, суд вживає визначені законом заходи, необхідні для з'ясування всіх обставин у справі, у тому числі, щодо виявлення та витребування доказів з власної ініціативи.

Принцип офіційного з'ясування всіх обставин у справі полягає насамперед у активній ролі суду при розгляді справи; в адміністративному процесі, на відміну від суто змагального процесу, де суд оперує, в першу чергу,

тим, на що посилаються сторони, мають бути повністю встановлені обставин справи, щоб суд ухвалив законне та обґрунтоване рішення; принцип офіційності, зокрема, виявляється у тому, що суд визначає обставини, які необхідно встановити для вирішення спору, а також з'ясовує якими доказами сторони можуть обґрунтовувати свої доводи чи заперечення щодо цих обставин; у разі необхідності суд повинен запропонувати особам, які беруть участь у справі, доповнити чи пояснити певні обставини, а також надати суду додаткові докази [;].

У судовій практиці є багато прикладів, коли Суд вказував на перевагу принципу офіційного з'ясування всіх обставин у справі, оскільки обставини, встановлені в іншому судовому рішенні, що набрало законної сили, не мають преюдиційного характеру або є недостатніми для розгляду іншої справи та потребують уточнення, додаткового доведення тощо.

Наприклад, у справі № 822/1468/17, у якій спірні правовідносини виникли у зв'язку з оскарженням приватним підприємством рішень державного реєстратора про реєстрацію права власності на нерухоме майно за іншою особою, суд апеляційної інстанції скасував рішення суду першої та відмовив у задоволенні позову. З касаційною скаргою до ВС звернувся позивач, який акцентував увагу суду на неврахування судами попередніх інстанцій обставин, встановлених у судовому рішенні, що набрало законної сили, а саме – обставин, які стосувалися факту невведення в експлуатацію нерухомого майна, державна реєстрація на яке оскаржувалась у цій справі.

Переглядаючи цю справу у касаційному порядку, ВС у постанові від 17 квітня 2018 р. зазначив, що у справі, на яку позивач посилався як на преюдиційну, позивачем виступало приватне підприємство, відповідачем – Державна архітектурно-будівельна інспекція України, предметом адміністративного позову було визнання нечинною та скасування реєстрації декларації про готовність об'єкта до експлуатації. Суд зауважив, що в резолютивній частині постанови у задоволенні адміністративного позову відмовлено, проте, в мотивувальній частині рішення зроблено висновок, що в «судовому засіданні не встановлено факт реєстрації декларації про готовність об'єкта до експлуатації територіальним органом відповідача – Державної архітектурно-будівельної інспекції України».

На цій підставі ВС дійшов висновку, що обставину стосовно відповідності декларації про готовність об'єкта до експлуатації вимогам закону не можна вважати доведеною, а тому даний доказ мав бути оцінений судами попередніх інстанцій у загальному порядку за правилами ст. 90 КАС України [].

В іншій справі № 825/705/17 за позовом Товариства до Головного інспектора будівельного нагляду інспекційного відділу, Державної архітектурно-будівельної інспекції України про визнання протиправною та скасування постанови, ВС надавав правову оцінку преюдиційному значенню судового рішення, на яке посилався відповідач. Зокрема, у згадуваному судовому рішенні було встановлено факт початку будівельних робіт раніше дати реєстрації декларації про початок будівництва.

У постанові від 24 квітня 2018 р. у цій справі ВС на підставі аналізу обставин справи, встановлених судами попередніх інстанцій, погодився з висновком апеляційного суду про те, що такі обставини не мають преюдиційного значення для прийняття законного та обґрунтованого рішення в даній справі, оскільки зібрані та безпосередньо досліджені докази в даній справі спростовують факти, на які скаржник посилається, як на преюдицію [].

Так само у справі № 823/1097/17, переглядаючи у касаційному порядку рішення судів першої та апеляційної інстанцій, якими відмовлено у задоволенні позову про визнання протиправними дій Держгеокадастру щодо відмови у наданні особі дозволу на розробку проекту землеустрою стосовно відведення у приватну власність земельної ділянки для ведення фермерського господарства, ВС дійшов висновку про те, що обставини справи, встановлені рішенням господарського суду, не мають преюдиційного значення.

Зокрема, у постанові від 14 серпня 2018 р. ВС зазначив, що оскільки для правильного вирішення цієї справи суди встановили, що орендована земельна ділянка належить до земель водного фонду, то рішення господарського суду, яким було зобов'язано внести зміни в договір оренди землі, не має преюдиційного значення з огляду на те, що останнє не може встановлювати цільове призначення та відносити до конкретної категорії земельні ділянки [].

Крім того, у справі № 814/435/18, в якій позивачем оскаржувався припис Управління Державної архітектурно-будівельної інспекції про зупинення будівельних робіт, суд апеляційної інстанції відмовив у задоволенні позову, скасувавши при цьому рішення суду першої інстанції.

Позивач звернувся із касаційною скаргою до ВС, обґрунтовуючи її, поміж іншим, посиланням на обставини справи, встановлені у судовому рішенні, яке набрало законної сили та яким було визнано протиправною та скасовано постанову про притягнення позивача до адміністративної відповідальності.

У постанові від 12 жовтня 2020 р. ВС звернув увагу на те, що вищезазначене судове рішення мотивоване неповідомленням позивача про час та місце складання протоколу про адміністративне правопорушення, на підставі якого прийнято оскаржувану постанову. З огляду на це, ВС дійшов висновку, що у вказаному судовому рішенні не було встановлено обставин справи, які підтверджують або спростовують викладені у приписі факти, зокрема, здійснення будівельних робіт без належно розробленої проектної документації та незавершення виконання будівельних робіт на момент реєстрації декларації про готовність об'єкта до експлуатації. Отже, у судових рішеннях не встановлено обставин, які мають преюдиційне значення для вирішення справи, що розглядається [].

Ще одним прикладом є справа № 826/7424/17, в якій спірні правовідносини виникли у зв'язку із незгодою позивача із винесеною щодо нього постановою про накладення штрафу за порушення законодавства у сфері містобудівної діяльності, а саме – непроведення експертизи проєкту будівництва сміттєзвалища. Суди попередніх інстанцій, ухвалюючи рішення про задоволення позову, керувались виключно обставинами, встановленими у судовому рішенні, що набрало законної сили, в якому суд дійшов висновку про недоведеність відповідачем того, що об'єкт будівництва є об'єктом підвищеної небезпеки та наявності підстав для його віднесення до V категорії складності.

Проте у постанові від 30 вересня 2021 р. ВС не погодився з такими висновками судів попередніх інстанцій та зазначив, що згідно з імперативними положеннями ч. 4 ст. 9 КАС України, дотримуючись принципів змагальності та диспозитивності, суди повинні були вжити визначені законом заходи, необхідні для з'ясування всіх обставин у справі, у тому числі щодо виявлення та витребування доказів із власної ініціативи, однак суди цього не зробили [].

Отже, відповідно до сталої судової практики принцип офіційного з'ясування всіх обставин справи доповнює преюдиційність, зокрема, якщо відповідні обставини справи викликають у суду сумніви або учасник справи спростовує їх з посиланням на відповідні докази; у такому разі обов'язком суду є перевірка доказів, що подає учасник справи, або витребування доказів за власною ініціативою, надання їм належної правової оцінки та самостійне встановлення всіх обставин у справі.

Крім принципу офіційного з'ясування всіх обставин справи, преюдиція певним чином конкурує з принципом змагальності сторін та свободи в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості.

З цього приводу у науковій літературі висловлюється думка про те, що преюдиція не є порушенням принципу змагальності, а є логічним поєднанням принципів змагальності (п. 3 ч. 2 ст. 129 Конституції України), незалежності судової влади (ч. 1 ст. 129 Конституції України) і обов'язковості судового рішення (п. 9 ч. 2 ст. 129 Конституції України) у судочинстві [, с. 55].

Згідно з позицією В. Масюка, преюдиції в рамках змагального процесу забезпечують більшу активність осіб, які беруть участь у справі; суд з'ясовує обставини справи з урахуванням того, що ці факти в майбутньому можуть мати преюдиціальне значення, а сторони вибудовують свою поведінку з огляду на те, що певні обставини стануть підставою звільнення від доказування; преюдиціальні факти унеможливають поверхове встановлення фактів судом; преюдиціальні факти є запорукою правової визначеності й забезпечують стабільність і авторитет рішення суду [, с. 14].

Отже, так само як і принцип офіційного з'ясування всіх обставин у справі, принципи змагальності, незалежності судової влади не знаходяться у прямій суперечності з преюдицією; це підтверджується положеннями ч. 5 ст. 78 КАС України, зі змісту якої вбачається неабсолютний характер преюдиції та можливість спростування відповідних обставин учасником справи у загальному порядку і, відповідно,

обов'язком суду надавати правову оцінку доказам, наданим на спростування фактичних обставин справи, встановлених іншим судовим рішенням.

Однією з гарантій забезпечення преюдиційності обставин справи, встановлених у судовому рішення, що набрало законної сили, визначена у п. 4 ч. 1 ст. 238 КАС України, відповідно до якої суд закриває провадження у справі, зокрема, якщо є такі, що набрали законної сили, постанова чи ухвала суду про закриття провадження у справі між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав.

Аналогічні повноваження мають суди апеляційної (ч. 1 ст. 319 КАС України) та касаційної інстанцій (ч. 1 ст. 354 КАС України).

Прикладом застосування цієї норми є справа № 640/25836/20, у якій ПАТ «Укрнафта» просила визнати протиправною відмову Міської ради у наданні згоди на розробку технічної документації із землеустрою щодо поділу земельної ділянки.

У постанові від 1 червня 2022 р., переглядаючи постанову суду апеляційної інстанції, якою позов Товариства задоволено частково, ВС зазначив про наявність підстав для закриття провадження у цій справі з огляду на імперативні приписи ч. 1 ст. 354 КАС України (якщо, зокрема, у спорі між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав є такі, що набрали законної сили, рішення або постанова суду).

ВС вказав, що відповідно до п. 4 ч. 1 ст. 238 КАС України суд закриває провадження у справі якщо є такі, що набрали законної сили, постанова чи ухвала суду про закриття провадження у справі між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав.

Зазначена підстава для закриття провадження у справі спрямована на усунення випадків повторного вирішення судом спорів, які вже розглянуті і остаточно вирішені по суті. Перешкодою для звернення до суду є наявність у аналогічному спорі рішення або постанови суду, що набрали законної сили, або ухвали про закриття провадження у справі.

За висновком Суду, неможливість повторного розгляду справи за наявності рішення суду в аналогічній справі, що набрало законної сили, ґрунтується на правових наслідках дії законної сили судового рішення. Після набрання рішенням законної сили сторони та інші особи, які брали участь у справі, а також їх правонаступники не можуть знову заявляти в суді ті ж позовні вимоги й з тих же підстав.

При цьому ВС звернув увагу на те, що закриття провадження у справі стосується лише тих випадків, коли вже подавався тотожний позов, тобто позов, у якому збігаються сторони, предмет і підстава; нетотожність хоча б одного із цих чинників не перешкоджає повторному зверненню до суду заінтересованих осіб за вирішенням спору [1].

Крім того, ВС зазначив, що існування двох протилежних судових рішень у аналогічних спірних правовідносинах порушує один із фундаментальних аспектів верховенства права – принцип юридичної визначеності, який передбачає повагу до принципу *res judicata* - принципу остаточноності рішень суду. Цей принцип наголошує, що жодна зі сторін не має права вимагати перегляду остаточного та обов'язкового до виконання рішення суду просто тому, що вона має на меті добитися нового слухання справи та нового її вирішення. Повноваження вищих судових органів стосовно перегляду мають реалізовуватися для виправлення помилок та недоліків судочинства, але не для здійснення нового судового розгляду. Перегляд рішення касаційним судом не повинен фактично підміняти собою апеляцію, а сама можливість існування двох точок зору на один предмет не є підставою для нового розгляду. Винятки із цього принципу мають місце лише за наявності підстав, обумовлених обставинами важливого та неспростованого характеру (рішення ЄСПЛ у справі «Рябих проти Росії» (*Ryabikh v. Russia*), заява № 52854/99, п. 52 [2]).

Також ВС посилався на п. 40 справи «Пономарьов проти України» (заява № 3236/03), в якому ЄСПЛ зазначив, що право на справедливий розгляд судом, яке гарантовано пунктом 1 статті 6 Конвенції, має розумітися у світлі преамбули Конвенції, у відповідній частині якої зазначено, що верховенство права є спільною спадщиною Високих Договірних Сторін. Одним із фундаментальних аспектів верховенства права є принцип юридичної визначеності, який передбачає повагу до принципу *res judicata* - принципу остаточноності рішень суду. Цей принцип наголошує, що жодна зі сторін не має права вимагати перегляду остаточного та обов'язкового рішення суду просто тому, що вона має на меті добитися нового слухання справи та нового її

вирішення. Повноваження вищих судових органів стосовно перегляду мають реалізовуватися для виправлення судових помилок та недоліків судочинства, але не для здійснення нового судового розгляду. Перегляд не повинен фактично підміняти собою апеляцію, а сама можливість існування двох точок зору на один предмет не є підставою для нового розгляду. Винятки із цього принципу можуть мати місце лише за наявності підстав, обумовлених обставинами важливого та вимушеного характеру (див. рішення ЄСПЛ у справі «Brumarescu v. Romania», п. 62, заява № 28342/95 []) [].

Отже, норма п. 4 ч. 1 ст. 238 КАС України, яка визначає таку підставу закриття провадження в справі, як існування судового рішення, що набрало законної сили, у справі між тими ж сторонами, з тих самих підстав та з тим самим предметом позову, слугує меті недопущення існування двох суперечливих судових рішень з одного і того самого спору та, у тому числі, встановлення судовими рішеннями різних фактичних обставин у спорі, що виник у тих самих правовідносинах.

Водночас, досліджуючи принцип *res judicata* крізь призму юридичної відповідальності суддів, А. М. Мірошніченко дійшов висновку, що цей принцип не надає судді будь-якого імунітету, що також свідчить про відсутність підстав посилалися на будь-які факти, викладені у некасованому судовому рішенні, як преюдиційні для дисциплінарного провадження (безвідносно до того, «в яку сторону» вони вказують – на користь судді чи проти нього). Однак, разом з цим, негативна реакція на дії та покарання судді не впливають на чинність прийнятих ним рішень; будь-яка оцінка судового рішення та поведінки судді під час перегляду його чи її рішень в процесуальному порядку судом вищої інстанції не має преюдиційного значення для дисциплінарного органу (як і органу, який вирішує питання про притягнення судді до інших видів відповідальності) [, с. 52-61].

Тобто обов'язковість судового рішення не створює преюдиційності обстави справи, встановлених у такому судовому рішенні, під час здійснення дисциплінарного провадження щодо суддів; рішення дисциплінарного органу, прийнятого щодо судді, не впливає на чинність рішення цього судді, крім випадків, якщо воно не буде переглянуто та скасовано у встановленому порядку.

Досліджуючи особливості преюдиції в адміністративному судочинстві, доцільно згадати про певні відмінності преюдиції у кримінальному процесі.

Передусім, варто зазначити, що в Кримінальному процесуальному кодексі України (далі – КПК України) не міститься норми, яка б визначала підстави для звільнення від доказування.

Проте, деякі науковці, на підставі аналізу КПК України, доходять висновку, що преюдиція діє і в кримінальному процесі з урахуванням, зокрема, таких особливостей

- межі дії преюдиціальності судового рішення об'єктивно визначаються тим, що встановлені судом у рамках його предмета розгляду факти в одній справі можуть мати зовсім інше правове значення в іншій справі;
- існують значні особливості процедури доказування та її наслідків в різних видах судочинства;
- рішення суду, навіть і таке, що набрало законної сили, може бути скасоване чи змінено касаційним судом або оцінене за іншою передбаченою законом процедурою (через інститут конституційної скарги або звернення до ЄСПЛ тощо); КПК України не визначає, що робити у такому випадку з рішенням суду, яке ґрунтувалося на преюдиціальному і скасованому судовому рішенні [].

Вищенаведене підтверджується положеннями ст. 90 КПК України, згідно з якою рішення національного суду або міжнародної судової установи, яке набрало законної сили і ним встановлено порушення прав людини і основоположних свобод, гарантованих Конституцією України і міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, має преюдиціальне значення для суду, який вирішує питання про допустимість доказів [].

На підставі аналізу положень ст. 90 КПК України М. І. Хавронюк робить такі два висновки:

- 1) судове рішення, яке має преюдиційне значення, саме по собі не є доказом для суду; воно має значення лише при вирішенні питання про допустимість доказів;
- 2) преюдиційне значення судового рішення має лише за сукупності таких умов: а) це судове рішення (національного суду чи міжнародної судової установи) набрало законної сили; б) цим судовим рішенням

встановлено порушення прав людини і основоположних свобод, гарантованих Конституцією України і міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України; якщо судовим рішенням встановлені інші факти, які не стосуються порушення прав людини і основоположних свобод, преюдиція відсутня; преюдиція відсутня у разі, якщо судовим рішенням встановлено порушення прав і свобод людини, гарантованих не Конституцією України, а, наприклад, Цивільним кодексом України, або міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких не надана Верховною Радою України [].

Отже, у кримінальному процесі діє обмежена преюдиція, яка до преюдиційних обставин відносить виключно факт порушення прав людини і основоположних свобод, гарантованих Конституцією України і міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, рішенням національного суду або міжнародної судової установи, що набрали законної сили; така обмеженість зумовлена особливостями провадження у кримінальних справах та виключністю наслідків ухвалених судових рішень (вироків), як для особи, щодо якої ухвалено таке рішення, так і для суспільства.

Повертаючись до питання преюдиції в адміністративному судочинстві, важливо торкнутися ще однієї проблеми, а саме – розмежування преюдиції та передсудності, а також преюдиції та судового прецеденту (правового висновку ВС).

Згідно з позицією, що міститься у постанові ВС від 2 листопада 2022 р. у справі № 140/6115/21, преюдиційність відрізняється від обов'язковості правових висновків (позицій) ВС, які мають прецедентний характер та стосуються тлумачення законодавства, що здійснює ВС під час касаційного перегляду справи; на відміну від прецедентного характеру правових висновків (позицій) ВС, преюдиція зберігається у разі зміни законодавства, так і зміни судової практики [].

Стосовно відмінності преюдиції від передсудності слід звернутися до положень п. 3 ч. 1 ст. 236 КАС України, відповідно до яких суд зупиняє провадження у справі в разі об'єктивної неможливості розгляду цієї справи до вирішення іншої справи, що розглядається в порядку конституційного провадження, адміністративного, господарського, цивільного чи кримінального судочинства, - до набрання законної сили судовим рішенням в іншій справі; суд не може посилатися на об'єктивну неможливість розгляду справи у випадку, коли зібрані докази дозволяють встановити та оцінити обставини (факти), які є предметом судового розгляду.

Важливо звернути увагу на те, що у п. 3 ч. 1 ст. 236 КАС України не визначена необхідність зупинення провадження у справі до вирішення справи про адміністративне правопорушення, тобто справи, що розглядається у порядку КУпАП.

На підставі аналізу цієї норми Р. Кравець дійшов висновку, що зібрані докази мають не лише дозволити встановити, а й оцінити обставини предмету судового розгляду; суд має здійснити перевірку одночасної наявності двох компонентів – встановлення та оцінки [].

У постанові від 2 листопада 2022 р. у справі № 140/6115/21, розкриваючи сутність передсудності, ВС зауважив, що преюдиційність відрізняється від поняття передсудності, яке означає можливість ініціювати особою вирішення спору в суді лише після отримання судового рішення в іншій, напряду пов'язаній справі, якщо того вимагає процесуальний закон [].

Крім того, у постанові від 5 липня 2021 р. у справі № 160/9902/19 ВС визначив правові умови для зупинення провадження в адміністративній справ (передсудність) [].

Зокрема, суть питання, яке повинен був вирішити ВС, полягало у тому, що у провадженні Третього апеляційного адміністративного суду перебуває адміністративна справа. При цьому від Виконавчого комітету Дніпровської міської ради на адресу суду апеляційної інстанції надійшло клопотання про зупинення провадження у цій адміністративній справі до набрання законної сили судовим рішенням в іншій – цивільній справі, в обґрунтування якого зазначалося, що в провадженні Жовтневого районного суду м. Дніпропетровська знаходиться справа за позовом Дніпровської міської ради до фізичних осіб та товариства, яке є позивачем у справі, що розглядається, про визнання недійсним договору іпотеки, визнання недійсним акта приймання-передачі, скасування запису про державну реєстрацію права власності, а також зобов'язання повернути земельну ділянку, привівши її у придатний для використання стан.

Ухвалою Третього апеляційного адміністративного суду зазначене клопотання Виконавчого комітету Дніпровської міської ради задоволено та зупинено провадження у справі до набрання законної сили судовим рішенням у цивільній справі [].

Переглядаючи ухвалу суду апеляційної інстанції про зупинення провадження у справі, ВС звернув увагу на те, що суд не може посилається на об'єктивну неможливість розгляду справи у випадку, коли зібрані докази дозволяють встановити та оцінити обставини (факти), які є предметом судового розгляду; тут завжди конкурують вимога щодо розумних строків розгляду та принципи правової визначеності і стабільності судового рішення.

Згідно з правовим висновком, що міститься у постанові ВС від 5 липня 2021 року у справі № 160/9902/19, об'єктивна неможливість розгляду справи до вирішення іншої справи полягає у тому, що рішенням суду в цій первісній справі будуть встановлені обставини, які впливають на збирання та оцінку доказів у пов'язаній справі та матимуть преюдиційне значення; посилання на існування іншої справи, загальні висновки та припущення про те, що обставини, які будуть установлені, можуть бути суттєвими під час розгляду справи, провадження в якій зупиняється, не є достатніми та належними умовами для зупинення провадженні у справі; зупиняючи провадження у справі, суд повинен встановити, що виконання завдання адміністративного судочинства (справедливе, неупереджене та своєчасне вирішення судом спорів у сфері публічно-правових відносин з метою ефективного захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень) у конкретній справі потребує часткового відступу від принципу розумності строків розгляду справи судом [].

Отже, передсудність має застосовуватися за наявності визначених умов, зокрема, об'єктивної неможливості розгляду справи до ухвалення судом в іншій справі рішення, яке матиме преюдиційне значення для цієї справи, тобто передсудність певним чином пов'язана з преюдицією, оскільки спрямована на попередження ухвалення судових рішень у пов'язаних справах, у яких можуть бути по різному встановлені фактичні обставини справи, у тому числі з огляду на неправильну оцінку доказів.

У науковій літературі з цього приводу зазначається, що преюдицію слід відокремлювати від передсудності, під якою розуміють можливість розгляду цивільної справи і задоволення позовних вимог лише за наявності рішення суду по іншій справі, зокрема яка підлягає розгляду в порядку іншого судочинства; передсудність є наслідком намагання уникнути протиріч у діяльності судів різних юрисдикцій, а також небажання надати суду можливості вирішувати питання, які виходять за межі його предметної компетенції [].

Наприклад, у цивільному судочинстві позовні вимоги про відшкодування шкоди, заподіяної протиправними рішеннями, діями чи бездіяльністю суб'єкта владних повноважень або іншим порушенням прав, свобод та інтересів суб'єктом публічно-правових відносин, можуть бути задоволені лише у випадку наявності рішення (постанови) адміністративного суду, яким підтверджено протиправність рішення, дій чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень [, с. 609].

Вагомі відмінності існують також між преюдицією та презумпцією. Зокрема, О. В. Павліченко з цього приводу зауважує, що у загальному розумінні під юридичною преюдицією слід розуміти обов'язковість для всіх судів, що розглядають справу, фактів раніше встановлених судовим рішенням, що набрало чинності по іншій справі та ці факти суди повинні брати до уваги без ужиття будь-яких заходів перевірки; під юридичною презумпцією можна розуміти припущення про те, що факт уже існує. Наприклад, існують такі презумпції: презумпція невинуватості, презумпція вини, презумпція добросовісності, презумпція авторства, презумпція психічного здоров'я тощо. Отже, все це свідчить про те, що сферою застосування презумпції є майже всі галузі права, а сфера застосування преюдиції обмежується декількома галузями права, передусім процесуальними; різниця між наведеними категоріями полягає у сфері застосування [, с. 96].

Від преюдиції також необхідно відрізнити преюдиційний запит, який застосовується у багатьох країнах та полягає у повноваженні касаційного суду у виключних випадках передбачити дію нового правового висновку (прецеденту) лише на майбутнє; це означає, що висновок буде застосовуватися лише для вирішення нових спорів і не вплине на вже ухвалені судами рішення [].

У науковій літературі зазначається, що сутність преюдиційного запиту полягає у можливості суду будь-якої інстанції при розгляді справи звернутись до найвищого судового органу із запитом щодо правильного шляху

застосування конкретної норми матеріального або процесуального права; преюдиційне провадження – це сукупність взаємообумовлених та послідовних процесуальних дій, які визначають порядок звернення до вищої судової інстанції із преюдиційним запитом, його розгляд та вирішення, а також застосування відповіді на такий запит під час прийняття рішення у цивільній справі [, с. 75-76].

Інститут преюдиційного запиту відомий і використовується як у правових системах держав ЄС, зокрема Франції, так і Судом ЄС у зв'язку зі зверненнями до нього судових органів держав-членів через труднощі в тлумаченні або застосуванні права ЄС у процесі розгляду конкретної справи [].

Процедура ухвалення рішень за преюдиціальним запитом є основним каналом комунікації між національними судами всіх держав-членів та Судом ЄС; останній надає свої послуги за запитом національного суду, який зіштовхується з проблемами тлумачення або чинності законодавства ЄС; попередні рішення мають вагомe значення у процесі наближення законодавства, оскільки вони містять тлумачення законодавства ЄС; національні суди держав-членів досить часто користуються такою процедурою, оскільки на практиці це є дієвим механізмом захисту, по-перше, прав приватних осіб, по-друге, цінностей, на яких побудовано ЄС та які пронизані скрізь усі установчі договори Союзу [, с. 632].

Деякі науковці звертають увагу на необхідність врахування міжнародного досвіду у питанні використання процедури преюдиційного або консультативного запиту. Зокрема, М. Бойко вважає, що запровадження процедури звернення до ВС з преюдиціальним запитом щодо надання висновку з певного правового питання, без сумніву, дозволить відреагувати на ситуацію вчасно, поки діє норма і є актуальними проблеми, які вона породила; це дозволить забезпечити стійкість судового рішення і попередити різне розуміння в тлумаченні, застосуванні норм права [].

На думку інших дослідників, для того, щоб справа не проходила всі інстанції і не чекала роками рішення касаційної інстанції, можна було б надати судам першої інстанції право звертатися до ВС із запитом для роз'яснення положень нового закону або для тлумачення окремих термінів тощо [, с. 632].

Подібна пропозиція висловлена Д. Д. Луспеником, який зазначив, що Верховна Рада України при ухваленні відповідних змін до законодавства має запровадити дієвий механізм преюдиційного запиту як важливої складової забезпечення єдності судової практики [].

Зокрема, науковець звернув увагу на те, що 1 серпня 2018 р. вступив у дію Протокол № 16 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 2 жовтня 2013 р. (ратифіковано Україною із заявою Законом № 2156-VIII від 5 жовтня 2017 р.), що дозволяє національним судам отримувати у ЄСПЛ консультації у справах про захист прав людини.

Відповідно до ст. 10 Протоколу № 16 до Конвенції також визначається, що найвищим судом, який зможе звертатися до ЄСПЛ є Верховний Суд; у ч. 1 ст. 1 Протоколу № 16 зазначається, що Вищі судові установи Високої Договірної Сторони, як визначено відповідно до ст. 10, можуть звертатися до Суду щодо надання консультативних висновків з принципових питань, які стосуються тлумачення або застосування прав і свобод, визначених Конвенцією або протоколами до неї. Також ст. 1 Протоколу № 16 визначає обставини, за яких національні Вищі судові установи можуть звертатися до ЄСПЛ: 1) справа повинна перебувати у провадженні національної Вищої судової установи, що звернулася з клопотанням отримати консультативний висновок; 2) національна Вища судова установа повинна зазначити причини свого запиту і надати інформацію щодо відповідних юридичних та фактичних обставин справи, яка перебуває у провадженні [].

Певна схожість з вищезгаданим інститутом у національному процесуальному законодавстві має інститут зразкової справи.

Так, суди першої та апеляційної інстанцій можуть у порядку, визначеному ст. 290 КАС України, звернутися з поданням до ВС для розгляду ним як судом першої інстанції зразкової справи, якщо у провадженні одного або декількох адміністративних судів перебувають типові адміністративні справи, кількість яких визначає доцільність ухвалення зразкового рішення. Хоча передача типової справи на розгляд ВС як зразкової не є способом відступу від правової позиції ВС, проте у порядку вирішення зразкової справи ВС формулює правовий висновок, про який фактично запитують нижчестоячі суди. Характерно, що інститут зразкової справи передбачений лише в адміністративному судочинстві.

Водночас, у господарському та цивільному судочинстві передбачено право суду за заявою учасника справи, а також з власної ініціативи зупиняти провадження у справі, у випадку, зокрема, перегляду судового рішення у подібних правовідносинах (в іншій справі) у касаційному порядку палатою, об'єднаною палатою, ВП ВС (п. 7 ч. 1 ст. 228 та п. 11 ч. 1 ст. 229 ГПК України, п. 10 ч. 1 ст. 252 та п. 14 ч. 1 ст. 253 ЦПК України). Такі ж положення містяться у п. 5 ч. 2 ст. 236 КАС України.

О. Кібенко та В. Уркевич також звертають увагу на те, що юрисдикційні висновки ВП ВС поширюються на всі справи, де застосовано відповідні норми права, незалежно від часу виникнення правовідносин і звернення сторін до суду, а тому позивач після закриття ВП ВС провадження у відповідній справі у зв'язку з порушенням судами правил предметної чи суб'єктної юрисдикції має звернутися із новим позовом до суду іншої (належної) юрисдикції відповідно до встановленої процедури. Однією з найбільших проблем, які виникають при цьому, є вплив строків (позовної давності, строку звернення до адміністративного суду).

Науковці зазначають, що саме на усунення цього недоліку спрямований Закон України від 15 січня 2020 року № 460-ІХ «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України щодо удосконалення перегляду судових рішень в апеляційному та касаційному порядку», який набув чинності 8 лютого 2020 р. Цей нормативно-правовий акт містить припис, що після закриття провадження у справі через порушення правил юрисдикції того чи іншого суду за заявою позивача справа може бути направлена на розгляд до суду першої інстанції, до юрисдикції якого віднесено розгляд такої справи [1].

Попри вагоме значення преюдиції, її обумовленість обов'язковістю судового рішення та авторитетом судової влади, а також спрямованістю на забезпечення дотримання принципу процесуальної економії, слід зазначити, що застосування преюдиції на практиці має низку проблемних аспектів.

Наприклад, М. М. Гудима та Д. І. Рудько зауважують, що застосовувати преюдиційні обставини не завжди доцільно, адже в разі скасування рішення, яке встановлює преюдицію, виникають підстави для перегляду за нововиявленими обставинами всіх тих рішень, які цю преюдицію використали [2, с. 55].

Так, відповідно до ч. 2 ст. 361 КАС України підставою для перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами є, зокрема, скасування судового рішення, яке стало підставою для ухвалення судового рішення, яке підлягає перегляду.

У постанові від 7 липня 2021 р. у справі № 160/9902/19, здійснюючи тлумачення ч. 2 ст. 361 КАС України, ВС дійшов висновку, що визначена цією нормою підстава охоплює собою і передсудність, і рішення, яке містило преюдиційні обставини [3].

Крім того, у постанові від 21 червня 2018 р. у справі № 810/5724/13-а ВС зазначив, що нововиявленою обставиною, на яку посилався заявник є постанова Вищого адміністративного суду України від 11 вересня 2014 р. у справі № 826/13937/13-а, якою змінено ухвалу Окружного адміністративного суду м. Києва від 24 вересня 2013 р., ухвалу Київського апеляційного адміністративного суду від 3 грудня 2013 р. у справі № 826/13937/13-а та визнано протиправними дії Інспекції державного архітектурно-будівельного контролю у місті Києві щодо проведення позапланової перевірки нежитлового будинку; визнано протиправним та скасовано припис Інспекції державного архітектурно-будівельного контролю у місті Києві про усунення порушення вимог законодавства у сфері містобудівної діяльності, будівельних норм, державних стандартів і правил від 7 серпня 2013 р. [4].

Враховуючи положення ст. 361 КАС України, що були підставою для ухвалення судом апеляційної інстанції оскаржуваного рішення від 17 лютого 2015 р., ВС у вищезазначеній постанові погодився із висновком суду апеляційної інстанції, що зазначена обставина є підставою для перегляду постанови Київського апеляційного адміністративного суду від 5 червня 2014 р. за нововиявленими обставинами, оскільки із наданих позивачем документів встановлено, що постанова про накладення штрафу за правопорушення у сфері містобудівної діяльності складена на підставі матеріалів справи про правопорушення у сфері містобудівної діяльності, а саме – акта перевірки, протоколу про адміністративне правопорушення у сфері містобудівної діяльності, які було скасовано постановою Вищого адміністративного суду України від 11 вересня 2014 р.

До того ж, у постановах від 14 травня 2019 р. у справі № 826/14797/15 [5] та від 21 жовтня 2019 р. у справі № 1316/954/2012 [6] ВС дійшов висновку, що до нововиявлених обставин належать факти об'єктивної

дійсності, на яких ґрунтуються вимоги і заперечення сторін, а також інші факти, які мають значення для правильного розв'язання спору; необхідними та загальними ознаками нововиявлених обставин є: існування цих обставин під час розгляду та вирішення справи і ухвалення судового рішення, про перегляд якого подається заява; на час розгляду справи ці обставини об'єктивно не могли бути відомі ні заявникові, ні суду; істотність цих обставин для розгляду справи (тобто коли врахування цих обставин судом мало б наслідком прийняття іншого судового рішення, ніж те, яке було прийняте).

За висновком ВС, нововиявлені обставини відрізняються від нових обставин, обставин, що змінилися, та нових доказів за часовими ознаками, предметом доказування та істотністю впливу на судові рішення. Нова обставина, що з'явилася або змінилася після розгляду справи, не є підставою для перегляду справ; не вважаються нововиявленою обставиною зміна правової позиції ВС; не можуть вважатися нововиявленими ті обставини, що встановлюються на підставі доказів, які не були своєчасно подані сторонами чи іншими особами, які беруть участь у справі; обставини, на які посилався учасник судового процесу у своїх поясненнях, інших процесуальних документах або які могли бути встановлені в разі виконання судом вимог процесуального закону, теж не можуть визнаватися нововиявленими [1].

Крім того, у постанові від 30 липня 2020 р. у справі № 814/1130/15 ВС звернув увагу на те, що при вирішенні питання про наявність підстав для перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами, передбачених п. 3 ч. 2 ст. 361 КАС України, дослідженню підлягає те, чи скасоване судові рішення в іншій справі було покладено в основу рішення, про перегляд якого подано заяву, тобто чи мало таке судові рішення преюдиційне значення і суттєво впливало на результат розгляду справи, про перегляд судового рішення у якій подано заяву [2].

Висновки. Проведене дослідження дає підстави зробити наступні висновки.

1. Преюдиційними вважаються обставини, встановлені у судовому рішенні, що набрало законної сили, під час розгляду іншої адміністративної, господарської чи цивільної справи, у якій приймали участь ті самі особи або особа, стосовно якої встановлено ці обставини, що дають можливість прийняти ці обставини судом як беззаперечні або такі, що не потребують нового доведення, за умови, що такі обставини не викликають обґрунтованого сумніву.

2. Стаття 78 КАС України, яка визначає підстави звільнення від доказування, у тому числі з огляду на преюдиційність фактичних обставин, є спеціальною стосовно ст. 90 КАС України, що врегульовує загальні засади та принципи доказування.

Конструкція ст. 78 КАС України складається з восьми частин, відповідно до яких підставами звільнення від доказування є: визнані учасниками справи докази (ч. ч. 1-2), загальновідомі докази, які не потребують доведення (ч. 3), преюдиційні обставини справи (ч. ч. 4, 6), застереження про обмеження преюдиції та її неабсолютний характер (ч. 5), вказівка про те, що не є преюдицією (ч. ч. 7, 8). Аналогічні норми до вищевказаних положень закріплені у ч. ч. 4-8 ст. 75 ГПК України та ч. ч. 4-8 ст. 82 ЦПК України.

Відповідні положення всіх трьох процесуальних кодексів у редакції, чинній до 15 грудня 2017 р., не містили виключень із загального правила про преюдиційність обставин, встановлених рішенням суду в адміністративній, господарській або цивільній справі, що набрало законної сили, та можливість їх спростування, зокрема, особою, яка не приймала участь у розгляді справи, в якій такі обставини встановлені, а також не містили норми про те, що правова оцінка, надана судом певному факту при розгляді іншої справи, не є обов'язковою для суду (ст. 72 КАС України, ст. 35 ГПК України та ст. 61 ЦПК України).

3. У КПК України не містяться норми, які б визначали підстави звільнення від доказування; у кримінальному процесі діє обмежена преюдиція, визначена ст. 90 КПК України, яка до преюдиційних обставин відносить виключно факт порушення прав людини і основоположних свобод, гарантованих Конституцією України і міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, встановлений рішенням національного суду або міжнародної судової установи, що набрали законної сили; така обмеженість зумовлена особливостями провадження у кримінальних справах та виключністю наслідків ухвалених судових рішень (вироків), як для особи, щодо якої ухвалено таке рішення, так і для суспільства.

4. Аналіз ч. 6 ст. 78 КАС України дозволяє стверджувати, що преюдиція, встановлена відповідно до КПК України та КУпАП: (1) стосується лише особи, яка була звинувачена у вчиненні кримінального або

адміністративного правопорушення, та (2) застосовується тільки у наступній справі про наслідки дій чи бездіяльності, які оцінювалися за нормами КПК України та КУпАП; це вид обмеженої преюдиції порівняно з судовими рішеннями в адміністративній, господарській чи цивільній справі; це доказ того, що є п'ять видів справ (судочинств) або судових рішень: адміністративна, господарська, цивільна, кримінальна, а також справа про адміністративне правопорушення.

5. Під час визначення критеріїв преюдиційності обставин справи, необхідно виходити з такого: 1) не має преюдиціального значення оцінка судом конкретних обставин справи, які не оспорювалися сторонами, мотиви рішення, правова кваліфікація спірних правовідносин; 2) преюдиційні обставини можуть бути встановлені у судовому рішенні, що набрало законної сили, лише в адміністративній (це справа, яка розглядається судом за правилами КАС України, на відміну від справ, які розглядаються судом та суб'єктами владних повноважень у порядку КУпАП), господарській та цивільній справі; 3) преюдиція може бути встановлена у судовому рішенні, яким закінчується розгляд справи; ухвалу, якою закінчується розгляд справи можна вважати формою судового рішення по суті розгляду справи та, відповідно, встановлені в такій ухвалі (судовому наказі) обставини, за визначених умов, можливо розглядати як преюдиційні; 4) обставини можуть вважатися преюдиційними, якщо вони безпосередньо встановлені та досліджені судом та містяться в мотивувальній частині судового рішення; 5) якщо у мотивувальній частині рішення суду касаційної інстанції, яким закінчено розгляд справи по суті, визначені обставини справи, встановлені судами попередніх інстанцій, то це не забороняє учаснику іншої справи посилаватися саме на рішення суду касаційної інстанції для зазначення преюдиційності обставин справи; преюдиційними також є обставини, встановлені в судовому рішенні ВС, ухваленому у зразковій справі, а також у справах, які ВС розглядає як суд першої або апеляційної інстанції.

6. Практичне значення преюдиції полягає у: підвищенні відповідальності суду, оскільки встановлені у судовому рішенні обставини, мають значення не лише під час розгляду справи, в якій ухвалюється рішення, але, потенційно, і під час розгляду іншої адміністративної, господарської чи цивільної справи; реалізації принципу процесуальної економії, який передбачає, що у випадку преюдиціального установлення певних обставин для осіб, які беруть участь у справі (за умови, що вони були залучені до розгляду справи при винесенні преюдиціального рішення), не доводиться витрачати час на збирання, витребування і подання доказів, а суду – на їх дослідження і оцінку.

7. Відповідно до сталої судової практики: 1) преюдиційно встановлені обставини не підлягають доказуванню; 2) за змістом ч. 4 ст. 78 КАС України учасники адміністративної справи звільнені від надання доказів на підтвердження обставин, які встановлені судом при розгляді іншої адміністративної, господарської чи цивільної справи; натомість такі учасники мають право посилаватися на зміст судового рішення у відповідних справах, що набрало законної сили, у якому відповідні обставини зазначені як установлені; 3) для спростування преюдиційних обставин учасник адміністративної справи, який ці обставини заперечує, повинен подати суду належні та допустимі докази; ці докази повинні бути оцінені судом, що розглядає справу, у загальному порядку за правилами ст. 90 КАС України; 4) якщо суд дійде висновку про те, що обставини у справі, що розглядається, є інакшими, ніж установлені під час розгляду іншої адміністративної, господарської чи цивільної справи, то справу належить розглянути відповідно до тих обставин, які встановлені безпосередньо судом, який її розглядає; 5) суд не може бути позбавлений повноважень надати власну оцінку обставинам справи, що повинно відбуватися у суворій відповідності до вимог процесуального закону та при дотримання принципу верховенства права, закріпленого, зокрема, у статтях 8, 129 та 147 Конституції України; 6) надаючи таку оцінку обставинам справи, суд діє у межах суддівського розсуду (дискреції суду), дотримуючись також критерію справедливості та балансу інтересів (за загальним правилом, суть повинна переважати форму, а учасники бути готові доводити певні обставини у інших справах; 7) учасники певної справи, за загальним правилом, не можуть використовувати преюдицію у іншій справі для заперечення істотних змін обставин або законодавства, невизнання нових доказів або захисту попереднього судового рішення, яка мало вади (термінологія ЄСПЛ), але заперечення преюдиції, у жодному разі, не може слугувати прихованій меті: домогтися перегляду судового рішення, що набрало законної сили.

8. Преюдиційні обставини не потребують доказування, якщо одночасно виконуються такі умови: ці обставини встановлені судовим рішенням лише в адміністративній, господарській або цивільній справі; ці обставини досліджені (оцінені) судом саме як обставини (юридичнозначимий факт) преюдиційного характеру та не є

правовою оцінкою, наданою судом певним обставинам (юридичнозначимим фактам); ці обставини містяться у мотивувальній (як виняток, у резолютивній) частині рішення та відповідають вимогам п. 1 ч. 4 ст. 246 КАС України, згідно з яким у мотивувальній частині рішення, серед іншого, зазначаються обставини, встановлені судом, та зміст спірних правовідносин, з посиланням на докази, на підставі яких встановлені відповідні обставини; судові рішення набуло законної сили; у справі беруть участь ті самі особи або особа, стосовно якої встановлено ці обставини (наприклад, особа може посилається на преюдиційні обставини, що містяться в судовому рішенні, ухваленому відповідно до глави 6 ЦПК України «Розгляд судом справ про встановлення фактів, що мають юридичне значення»).

9. Процесуальними гарантіями дієвості преюдиційності фактичних обставин справи є: обов'язковість судового рішення (п. 5 ч. 3 ст. 2 та 14 КАС України); обов'язок суду закрити провадження у справі, зокрема, якщо є такі, що набрали законної сили, постанова чи ухвала суду про закриття провадження у справі між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав (п. 4 ч. 1 ст. 238 КАС України); обов'язок суду зупинити провадження (передсудність) у справі, в разі об'єктивної неможливості розгляду цієї справи до вирішення іншої справи, що розглядається в порядку, зокрема, конституційного провадження, адміністративного, цивільного, господарського чи кримінального судочинства, - до набрання законної сили судовим рішенням в іншій справі (п. 3 ч. 1 ст. 236 КАС України), однак, такий обов'язок у суду не виникає, якщо інша справа розглядається у порядку КУпАП

10. Особливістю преюдиційності в адміністративному судочинстві є те, що вона безпосередньо конкурує з принципами офіційності, змагальності сторін та свободи в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості; водночас, ці принципи не знаходяться у прямій суперечності з преюдицією, що підтверджується положеннями ч. 5 ст. 78 КАС України, зі змісту якої вбачається неабсолютний характер преюдиції та можливість спростування відповідних обставин учасником справи у загальному порядку і, відповідно, обов'язком суду надати правову оцінку доказам, наданим у спростування фактичних обставин справи, встановлених іншим судовим рішенням; принцип офіційного з'ясування всіх обставин справи доповнює преюдиційність, зокрема, якщо відповідні обставини справи викликають у суду сумніви або учасник справи спростовує їх з посиланням на відповідні докази; у такому разі обов'язком суду є перевірка доказів, що подає учасник справи, або витребування доказів за власною ініціативою, надання їм належної правової оцінки та самостійне встановлення всіх обставин у справі.

11. Преюдиційність необхідно відмежовувати від обов'язковості правових висновків (позицій) ВС, які мають прецедентний характер та стосуються тлумачення законодавства, що здійснює Суд під час касаційного перегляду справи; на відміну від прецедентного характеру правових висновків (позицій) ВС, преюдиція зберігатися як у разі зміни законодавства, так і зміни судової практики. Преюдицію необхідно відрізняти від преюдиційного запиту, який зустрічається в правових системах деяких країн ЄС, що передбачає повноваження касаційного суду у виключних випадках встановити дію нового правового висновку (прецеденту) на майбутнє.

12. Попри вагоме значення, обумовленість обов'язковістю судового рішення та авторитетом і неупередженістю судової влади, а також спрямованістю на забезпечення дотримання принципу процесуальної економії, застосування преюдиції на практиці має низку проблемних аспектів, пов'язаних, зокрема, з необхідністю перегляду за нововиявленими обставинами всіх тих рішень, які цю преюдицію використали. Для вирішення цієї проблеми, важливо виважено підходити до застосування преюдиційних обставин справи, узгоджуючи преюдицію з іншими принципами адміністративного судочинства, зокрема, офіційності, змагальності сторін та свободи в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості, а також чітко відрізняти нововиявлені обставини від нових обставин, обставин, що змінилися, а також нових доказів за часовими ознаками, предметом доказування та істотністю впливу на судові рішення.

Використана література:

Case of Brumarescu v. Romania: decision of the European Court of Human Rights, 23.01.2001, № 28342/95. URL : <https://hudoc.echr.coe.int/rus#%7B%22fulltext%22:%5B%22Brumarescu%20v.%20Romania%22%5D,%22documentcollection%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22%5D,%22itemid%22:%5B%22001-59159%22%5D%7D>.

Case of Ryabikh v. Russia: decision of the European Court of Human Rights, 03.12.2003, № 52854/99. URL : <http://hudoc.echr.coe.int/rus#%7B%22fulltext%22:%5B%22Ryabikh%20v.%20Russia%22%5D,%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22%5D,%22itemid%22:%5B%22001-61261%22%5D%7D>.

Барікова А. Преюдиція в межах адміністративного судочинства. Слово Національної школи суддів України. 2020. № 3 (32). С. 75-83.

Берназюк Я. The types of abuse of procedural rights in administrative judicature: practice of the Supreme court and the European court of human rights (Види зловживання процесуальними правами в адміністративному судочинстві: практика Верховного суду та Європейського суду з прав людини // Visegrad Journal on Human Rights. 2021, № 4, С. 31-36.

Берназюк Я. Конституційні гарантії виконання судового рішення в адміністративному процесі. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. 2020, № 4 (92). С. 200-215.

Берназюк Я. Конституційні гарантії реалізації в Україні принципу обов'язковості судового рішення (на прикладі вирішення публічно-правових спорів). URL :
<https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/1048627>.

Берназюк Я. Легітимні очікування (reasonable expectations) як складова принципу юридичної визначеності у вітчизняній та європейській судовій практиці. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. 2021, № 2 (94). С. 13-28.

Берназюк Я. Національні та міжнародні стандарти протидії зловживанню процесуальними правами під час вирішення публічно-правових спорів. Право і суспільство № 5/2021 С. 301-314.

Берназюк Я. Офіційне з'ясування всіх обставин у справі як спеціальний принцип адміністративного судочинства URL :
https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2022_11_04_Bernazuk.pdf.

Берназюк Я. Поняття зловживання процесуальними правами в адміністративному судочинстві та його вплив на довіру до судової гілки влади. Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління expert: Paradigm of law and public administration № 5 (17), жовтень 2021 С. 23-39.

Берназюк Я. Поняття та особливості принципу неприпустимості зловживання процесуальними правами в адміністративному судочинстві Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2021. Серія Право. Випуск 66. С. 135-141.

Берназюк Я. Принцип легітимних очікувань (legitimate expectations): поняття та зміст. Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління expert: Paradigm of law and public administration № 3 (15) – червень 2021. С. 147-162.

Берназюк Я. Принцип процесуальної економії як складова ефективності адміністративного судочинства // Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління expert: Paradigm of law and public administration № 3 (21) – червень 2022 С. 133-142.

Берназюк Я. Процесуальні засоби забезпечення реалізації конституційної гарантії обов'язковості судового рішення в адміністративному судочинстві. Судово-юридична газета. 2020. URL :
<https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/924855/>.

Бойко М. Єдність на випередження. Закон і бізнес. 2016. Вип. 49 (1295). URL :
<https://zib.com.ua/ua/126655.html>.

Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. Т. 3 : Загальна теорія права; редкол.: О. В. Петришин (голова) та ін. 2017. 951 с.

Верховний Суд визначив правові умови для зупинення провадження в адміністративній справі. Судово-юридична газета. 2021. URL : <https://sud.ua/ru/news/publication/210932-verkhovniy-sud-viznachiv-pravov-i-umovi-dlya-zupinennya-provazhennya-v-administrativniy-spravi>.

Верховний Суд розтлумачив термін «преюдиційні факти». Судово-юридична газета. 2019. URL : <https://sud.ua/ru/news/publication/154976-verkhovniy-sud-roztlumachiv-termin-preyuditsiyni-fakti>.

Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 № 1798-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text>.

Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 № 1798-XII у редакції 03.08.2017 № 2136-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12/ed20170803#Text>.

Гудима М. М., Рудько Д. І. Преюдиційність судових актів як інститут цивільного процесуального права. Право і суспільство. 2017. № 5. Ч. 2. С. 52-56.

Кібенко О., Уркевич В. Підходи Великої Палати Верховного Суду до визначення юрисдикційності спорів. Судово-юридична газета. 2020. URL : <https://sud.ua/ru/news/blog/164290-pidkhodi-velikoyi-palati-verkhovnogo-sudu-do-viznachennya-yurisdiksiynosti-sporiv>.

Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 № 2747-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>.

Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 № 2747-IV у редакції від 03.08.2017 № 2136-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15/ed20170803#Text>.

Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>.

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини): міжнародний документ від 04.11.1950. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

Кравець Р. Ефективність конституційної скарги в розумінні Верховного Суду. Інформаційно-правовий портал. Поради юриста. URL : <https://porady.org.ua/node/471>.

Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

Кучерук Н. Адміністративна преюдиція. Юридична газета. 2016. № 27-28 (525-526). URL : <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/administrativna-preyudiciya.html>.

Луспенник Д. Завдання Верховного Суду як суду касаційної інстанції. Судово-юридична газета. 2018. URL : <https://sud.ua/ru/news/blog/131533-zavdannya-verkhovnogo-sudu-yak-sudu-kasatsiynoyi-instantsiyi-0f98bd>.

Ляшенко Р. Д. Загальна характеристика та властивості преюдиції як засобу судової аргументації. Часопис Київського університету права. 2012. № 3. С. 22-25.

Масюк В. В. Презумпції і преюдиції в цивільному судочинстві: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Х., 2010. 20 с.

Масюк В.В. Презумпції та преюдиції в цивільному судочинстві: монографія. Х. : Право, 2011. 208 с.

Мірошніченко А. М. Суддівський розсуд, судова помилка та суддівське свавілля (через призму юридичної відповідальності суддів): наук.-практ. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2020. 120 с.

Ніколов Д. Проста письмова преюдиціальність. Закон і Бізнес. 2019. Вип. 24 (1426). URL : <https://zib.com.ua/ua/138163.html>.

Олексієнко А. В., Чебукіна Д. О. Преюдиціальні запити як механізм забезпечення дотримання принципу верховенства права ЄС. Юридичний науковий електронний журнал. 2021. № 4/2021. С. 630-632.

Павліченко О. В. Юридична презумпція, юридична преюдиція та юридична фікція: співвідношення понять. Держава і право. 2010. Вип. 50. С. 94-99.

Павлова М. Класифікація видів преюдиції як інструмент визначення її суті. Підприємництво, господарство і право. 2016. № 7. С. 133-137.

Попов О. І. Преюдиційний запит як інструмент забезпечення єдності судової практики: сутність і механізми впровадження у цивільне судочинство. Проблеми законності. 2017. Вип. 136. С. 72-81.

Постанова Великої Палати Верховного Суду від 3 липня 2018 року у справі № 917/1345/17. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/75215615>.

Постанова Верховного Суду від 1 червня 2022 року у справі № 640/25836/20. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104593133>.

Постанова Верховного Суду від 10 вересня 2020 року у справі № 591/245/17. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91444734>.

Постанова Верховного Суду від 10 липня 2019 року у справі № 826/6063/18. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82947143>.

Постанова Верховного Суду від 12 жовтня 2020 року у справі № 814/435/18. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92173029>.

Постанова Верховного Суду від 12 червня 2018 року у справі № 927/976/17. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/74670250>.

Постанова Верховного Суду від 13 березня 2019 року у справі № 826/11708/17. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80457842>.

Постанова Верховного Суду від 13 серпня 2020 року у справі № 344/9283/16-а. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90985482>.

Постанова Верховного Суду від 14 серпня 2018 року у справі № 823/1097/17. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/75906303>.

Постанова Верховного Суду від 14 травня 2019 року у справі № 824/234/16-а. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81727943>.

Постанова Верховного Суду від 14 травня 2019 року у справі № 826/14797/15. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81728542>.

Постанова Верховного Суду від 15 серпня 2019 року у справі № 823/782/16. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/83692196>.

Постанова Верховного Суду від 17 квітня 2018 року у справі № 822/1468/17. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/73486763>.

Постанова Верховного Суду від 18 жовтня 2018 року у справі № 2а-6859/10/1570. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/77248358>.

Постанова Верховного Суду від 18 квітня 2018 року у справі № 753/11000/14-ц. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/73500675>.

Постанова Верховного Суду від 18 липня 2019 року у справі № 464/2262/17. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/83142272>.

Постанова Верховного Суду від 2 листопада 2022 року у справі № 140/6115/21. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107090543>.

Постанова Верховного Суду від 20 квітня 2020 року у справі № 817/1269/17. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96509160>.

Постанова Верховного Суду від 21 жовтня 2019 року у справі № 1316/954/2012. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85058590>.

Постанова Верховного Суду від 21 серпня 2019 року у справі № 465/5960/14-а. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/83799942>.

Постанова Верховного Суду від 21 червня 2018 року у справі № 810/5724/13-а. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/74870757>.

Постанова Верховного Суду від 22 січня 2019 року у справі № 816/1481/17. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79381386>.

Постанова Верховного Суду від 24 квітня 2018 року у справі № 825/705/17. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/73634627>.

Постанова Верховного Суду від 27 листопада 2020 року у справі № 440/525/19. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93170407>.

Постанова Верховного Суду від 29 листопада 2019 р. у справі № 805/5043/15-а. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86000072>.

Постанова Верховного Суду від 30 вересня 2021 року у справі № 826/7424/17. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100049793>.

Постанова Верховного Суду від 30 липня 2020 року у справі № 814/1130/15. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90674424>.

Постанова Верховного Суду від 31 травня 2021 року у справі № 826/1581/18. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97284148>.

Постанова Верховного Суду від 4 червня 2020 року у справі № 522/7758/14-ц. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89675505>.

Постанова Верховного Суду від 5 вересня 2019 року у справі № 234/16272/15-ц. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84305020>.

Постанова Верховного Суду від 5 липня 2021 року у справі № 160/9902/19. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98120093>.

Постанова Верховного Суду від 6 березня 2019 року у справі № 813/4924/13-а. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80317530>.

Постанова Верховного Суду від 6 вересня 2019 року у справі № 804/10237/13-а. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84076718>.

Постанова Верховного Суду від 7 липня 2021 року у справі № 160/9902/19. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98120093>.

Постанова Верховного Суду України від 16 серпня 2017 року у справі № 6-490цс17. URL : <https://court.gov.ua/sud1590/pravovipoziciivsu/6-490cs17>.

Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>.

Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Пономарьов проти України», 03.04.2008, заява № 3236/03. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_434#Text.

Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Ющенко та інші проти України», 15.07.2010, заяви № 73990/01, 7364/02, 15185/02 і 11117/05. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_626#Text.

Рішення Конституційного Суду України від 30.05.2001 № 7-рп/2001. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-01#Text>.

Рішення Конституційного Суду України від 08.09.2009 № 19-рп/2009. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v019p710-09#Text>.

Хавронюк М. І. Експертний висновок щодо преюдиційності рішень. Рада громадського контролю. URL : <https://rgk-nabu.org/uk/diyalnist-rhk/korysni-dokumenty/ekspertniy-visnovok-na-temu-znachennya-rishen-sudiv-nekriminalnoi-yurisdiksii-dlya-kriminalnikh-provadhzen>.

Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV у редакції 03.08.2017 № 2136-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>

Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>.

Шилін Д. В. Загальні питання використання преюдиції в кримінальному провадженні. Вісник ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка. 2019. Вип. 4 (88). С. 157-165.

Берназюк Я.О. Поняття та критерії мотивованості судового рішення як однієї з гарантій дотримання судами принципу верховенства права <https://sud.ua/ru/news/blog/133015-ponyattya-ta-kriteriyi-motivovanosti-sudovogo-rishennya-yak-odniyeyi-z-garantiy-dotrimannya-sudami-printsipu-verkhovenstva-prava>

Берназюк Я.О. Основні етапи підготовки мотивованого судового рішення: вимоги процесуального закону в світлі положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод <https://sud.ua/ru/news/blog/135240-osnovni-etapi-pidgotovki-motivovanogo-sudovogo-rishennya-vimogi-protsesualnogo-zakonu-v-svitli-polozhen-konventsii-pro-zakhist-prav-lyudini-i-osnovopolozhnikh-svobod>

Берназюк Я.О. Мотивованість судового рішення як гарантія реалізації принципу верховенства права // Порівняльно-аналітичне право – електронне наукове фахове видання юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет». – 2018. – № 5. – С. 18-22. http://pap-journal.in.ua/wp-content/uploads/2020/08/5_2018.pdf

Берназюк Ян. Конституційно-правовий статус Верховного Суду як суду права // Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління expert: Paradigm of law and public administration № 6 (12) – грудень 2020 – С. 101-115. <http://maup.com.ua/assets/files/expert/12/8.pdf>

Берназюк Ян. Конституційно-правовий статус Верховного Суду як суду права, що забезпечує сталість та єдність судової практики / Застосування судами Конституції України: доктрина і практика, Київ: ВАІТЕ, 2022. – 602 с. – С. 111-143. <https://constitutionalist.com.ua/zastosuvannia-sudamy-konstytutsii-ukrainy-doktryna-i-praktyka-zmist/>

Берназюк Ян. Презентація на тему «Преюдиційність судового рішення в адміністративному судочинстві: між принципами правової визначеності та обов'язковості з'ясування всіх обставин справи URL : https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2022_prezent/Prezent_Preudic_2022_11_24.pdf

Файли матеріалу

Оригінальний файл автора